

Noot van de uitgever:

De aanduiding „derde, uitgebreide druk” op het titelblad van deze uitgave heeft betrekking op het laatste gedeelte (de tweede helft van deel 3) dat preken over Verbond, Doop, Avondmaal en de Zaligsprekingen bevat, die in de beide voorgaande edities niet waren opgenomen.

INLEIDING.

I De Prediking van Calvijn en Wij.

De eerste schepping van Calvijn is een boek geweest: de *Institutie*. De tweede was een stad: Genève.

Op deze bondige wijze heeft een van zijn levensbeschrijvers uit den laatsten tijd het werk van Calvijn zoeken te karakteriseeren.¹⁾

Het valt niet te loochenen, dat de beknoptheid van deze karakteristiek al te zeer de volledigheid heeft geschaad. Wie het geheel van Calvijns levenswerk in het kort wil samenvatten, zal zeker tusschen zijn boek en stad zijn prediking moeten inschuiven. Want niet alleen dat de schrijver van het boek der *Institutie* ook prediker was. Maar juist als prediker heeft hij de stad Genève gemaakt tot een stad, boven op een berg, die sedert nooit verborgen kon blijven.

Wie dus in enkele woorden de beteekenis van Calvijn wil omschrijven, kan zijn prediking bezwaarlijk elimineeren. Het levenswerk van Calvijn vindt daarom nauwkeuriger typeering in deze drie: zijn boek, zijn prediking, zijn stad²⁾.

Zijn boek kan voldoende bekend zijn.

En het geheim van zijn stad blijft nog altijd de geesten van de meest verscheiden „steden” boeien.

Maar de sterke stem van zijn levende prediking heeft maar enkele geslachten na hem kunnen bereiken. Als prediker is Calvijn met de jaren meer onvindbaar geworden.

Dit is ongetwijfeld voor een niet gering deel te wijten aan de Amsterdamsche uitgave van zijn werken³⁾, waarbij helaas zijn preeken niet tot de „opera omnia” gerekend werden. Zelfs hebben de bewerkers van het *Corpus Reformatorum*⁴⁾ dezen achterstand niet geheel ingehaald. Hoewel ze door hun arbeid niet weinig hebben bijgedragen om den naam van Calvijn weer een nieuwen klank te geven, vooral door de verheugelijke publicatie van vele honderdtallen preeken, zoo hebben ze blijkbaar nog een zekere minderwaardig-

heid aan zijn preekwerk toegekend en het niet noodig geoordeeld al het toen bereikbare in druk te geven.

Gelukkig dat de herleefde Calvinistude dit al meer als een gemising gevoelen en dat de vraag naar den totalen Calvinijn de aandacht sterker dan te voren op zijn prediking richtte.

Reeds Biesterveld heeft vele jaren geleden op het groot belang van Calvinijns prediking gewezen ⁶⁾. Na hem heeft Mühlhaupt de stem van Calvinijn als prediker doorgegeven. ⁶⁾ En om de geleden schade volkomen te herstellen is thans Hanns Rückert bezig met de afzonderlijke uitgave van wat in het Corpus Reformatorum overbodig geacht werd. ⁷⁾

Zoo zijn we meer dan ooit in staat Calvinijn volledig te kennen en hem daarbij te hooren van een plaats, waarop hij ons het meest direkt toespreekt.

In de prediking toch komt Calvinijn ons het dichtst nabij. Dat ligt reeds in den aard van de rechtstreeksche toespraak, die alle prediking behoort te zijn en bij hem inderdaad ook zoo was.

Doch dit krijgt bij Calvinijn nog zijn bijzonder accent. In zijn prediking hebben we nl. de zuiverste openbaring van zijn geest.

Niet dat het ons om den persoon van Calvinijn zonder meer te doen is. ⁸⁾ De gebondenheid aan Calvinijn is geen gebondenheid aan een rijken geest of een merkwaardige persoonlijkheid en anders niet. Calvinijn is voor alles Schriftgeleerde geweest. ⁹⁾ En in zijn prediking heeft hij in den geest van den waren Schriftgeleerde zijn dienst aan de Kerk den schoonsten vorm gegeven. ¹⁰⁾ Hij is daardoor een kerkleeraar geweest bij de gratie Gods zoo, dat wie God wil prijzen in Zijn Woord niet zal nalaten dezen dienaar des Woords te eeren.

Vandaar dat reeds bij zijn leven zijn prediking wijder invloedssfeer verkreeg dan binnen de muren van Genève ¹¹⁾. Vele preekenbundels verschenen in druk, waarvan enkele tot in Nederland hun weg schijnen gevonden te hebben. ¹²⁾ Men verhaalt zelfs, dat de Coligny de preeken van Calvinijn, met name die over het boek Job, tot zijn dagelijksche lectuur had verkozen ¹³⁾. En ook al zou men — wat de authenticiteit betreft — zijn preekwerk niet op één lijn willen stellen met zijn andere geschriften ¹⁴⁾, dan nog blijven ze ook voor ons van buitengewone beteekenis.

Zooals de brieven van Calvinijn ons de achtergrond van zijn levenswerk geven en op die wijze een belangrijk hulpmiddel zijn om de

Calvinistische reformatie beter te leeren kennen, zoo stelt ook de prediking van Calvinijn ons in staat hem te beter als geestverwant te benaderen.

Want in het licht van zijn prediking ziet men de groote worsteling van Calvinijn tot in kleinigheden verklaard op een wijze, die ons met de onmiddellijkheid van een tijdgenoot er persoonlijk bij betrokken doet zijn. Wij zien zijn strijd als een eigen strijd, die ook in onze dagen nog allerminst volstreden is.

En hier vooral spitst zich de beteekenis van Calvinijns prediking voor ons toe.

Wij kunnen bij zijn prediking allerlei speciale vragen stellen van strikt wetenschappelijken aard — we denken hier b.v. aan de hermeneutiek en de homilietiek — maar we zouden het karakter van zijn prediking bedenkelijk te na komen, wanneer we zijn preekarbeid maakten tot een aangelegenheid, uitsluitend van belang voor theologen. De prediking van Calvinijn gaat heel de Kerk aan. De strijd om de vrijheid en vernieuwing der Kerk was bij hem in eerste instantie een strijd, om de vrijheid en de vernieuwing der prediking. Want in de prediking zag hij het hoofdkenmerk van de ware Kerk ¹⁵⁾.

Wie dus een ware Kerk gelooft en weet dat de strijd van deze Kerk de geschiedenis der wereld beheerscht en beslist, dankt God, dat deze wereldhistorische beteekenis der prediking bij Calvinijn zoo onweersprekelijk is uitgekomen. En hij is niet bevreesd, dat een terugzien naar Calvinijn achteruitgang beteekent. Integendeel, een goed begrip van zijn prediking zal ons te beter paraat kunnen maken om voort te gaan naar den dag van onzen Heere Jezus Christus.

II Zonder de Prediking geen heil.

Wie de prediking van Calvinijn wil verstaan, zal moeten beginnen met te letten op zijn taxatie van de prediking in 't algemeen.

En daarbij zal men de verrassende ontdekking doen, dat Calvinijn haast zonder reserve de prediking noodzakelijk stelt tot verkrijging van de zaligheid.

Natuurlijk rekent hij hier terdege met de uitzonderingen. Men leze slechts wat hij schrijft over de zaligheid der jonge kinderen ¹⁶⁾. Hij laat niet na te verzekeren, dat God de Zijnen ook langs direkten weg Zijn heil doet zien. Men kan immers de almacht en wijsheid

Gods niet aan banden leggen. Wie zou Hem een wet voorschrijven? ¹⁷⁾

Doch dit neemt niet weg, dat God nu eenmaal deze orde heeft vastgesteld, dat door middel van de prediking het geloof gewerkt wordt ¹⁸⁾. Daarop legt Calvijn meer dan gewone nadruk.

Dat blijkt wel heel duidelijk bij de behandeling van de spekulatieve vraag of ook de heidenen zalig kunnen worden ¹⁹⁾. Dit is voor hem geen probleem. Er is bij de heidenen geen prediking, daarom ook geen zaligheid. Ze zijn van het verbond uitgesloten.

De regel, waaraan wij mensen gebonden zijn is, dat de weg der zaligheid de weg der kerkelijke prediking is.

In dit opzicht is de boodschap van Calvijn niet altijd zuiver verstaan en doorgegeven.

Zelfs in naam van het Calvinisme zag de kerkelijke prediking zich menig keer van haar kracht en eer beroofd ²⁰⁾. Zoo begon zelfs een beschouwing ingang te vinden, waarbij de vrijmaking, die de Reformatie tot stand bracht, niet was een vrijmaking van menselijke tyrannie en hierarchie der valsche kerk, het werd een vrijmaking van alle band met de Kerk ²¹⁾. De emancipatie van de priesterheerschappij moest voleindigd worden in de emancipatie van alle ambt en dienst der Kerk.

De winst, die de Reformatie had gebracht, zou dan hierin bestaan, dat de geloovige rechtstreeks, zonder tusschenkomst van den mensch, in dit geval den ambtsdrager, gemeenschap met God zoekt en onderhoudt ²²⁾. Wie hier ook nog een onmisbare taak en plaats voor het ambt openhoudt, acht men in een gevaarlijk Romanisme bevangen of men meent, dat hij den weg der Reformatie niet verder dan Luther gaat ²³⁾.

Dit misverstand is alleen den vijanden van de Calvinistische Reformatie profijtelijk geweest. Het heeft de doorwerking van de reformatorische beginselen ernstig geschaad. Ja het maakt Calvijn eigenlijk tot een vader van het mysticisme en deelt hem in bij zijn ergste vijanden: Wederdoopers en Libertijnen.

De „mystiek toch prijst een weg aan, die uitnemender is dan de weg der Kerk ²⁴⁾. Zij weet een verborgen maar rechten weg naar God heen, buiten het Woord en den dienst des Woords om.

En het subjektivisme der Wederdoopers vond voldoening in een valsch beroep op bijzondere openbaringen, die den enthouslast ten deel vallen door ingevingen en buitennissige verschijningen ²⁵⁾.

En naast dezen „dwazen waan” der „fantasten” was er de trotsche waan der pantheïstische en antinomistische Libertijnen, die, consequent vrijzinnig, volslagen onkerkelijk leefden en zich ver verheven gevoelden boven de onderwijzing, die de Kerk gaf ²⁶⁾.

Tegen dit veelsoortig individualisme en spiritualisme heeft Calvijn zich tot het uiterste verweerd. De Reformatie is voor hem reformatie der Kerk. Zoo is hij een man der Kerk. Zijn eertitel is zoon der Kerk. Zijn God is de God der Kerk. De kinderen Gods zijn hem kinderen of burgers der Kerk. Het Woord Gods noemt hij Woord der Kerk. De prediking is prediking der Kerk ²⁷⁾.

Calvijn sluit ook de kerkelijke prediking niet uit als hij van de oude Kerk de belijdenis overneemt: buiten de Kerk geen zaligheid ²⁸⁾.

Bij „Kerk” dacht Calvijn hier nl. niet enkel aan de onzichtbare Kerk, als mystiek lichaam van Christus, alleen bij God bekend. Hij dacht evenzeer aan de Kerk als moeder der geloovigen, zooals ze het door God aangewezen orgaan is om den mensch tot geloof te brengen ²⁹⁾.

De Kerk is met het oog hierop onmisbaar, vooral door de belangrijkste functie der Kerk, waarin heel het kerkelijk leven kultureert: de prediking.

De Kerk is de gemeente, die om en door het Woord vergaderd wordt ³⁰⁾. Tot de Kerk behooren, blijkt uit het naar de kerk gaan. „Als de klok luidt”, wordt ieder verwacht in „de school van God” ³¹⁾.

Dat dit alles niets gemeen heeft met het tegenwoordig streven naar een „alledagkerk” heeft Calvijn op zoo'n ondubbelzinnige wijze uiteengezet, dat we ook voor dezen tijd naar zijn standpunt niet te raden hebben.

Al is het komen in een kerkgebouw noodzakelijk ³²⁾, we moeten de plaats der samenkomst toch niet houden voor een eigen woonplaats van God, alsof Hij daar eerder naar ons hoort en de afstand tusschen Hem en ons er op een geheimzinnige wijze wordt ingekort. Wij hebben aan het kerkgebouw ook niet een of ander mystieke heiligheid toe te kennen, alsof ons gebed daar heiliger zou zijn dan ergens elders ³³⁾. De belangrijkheid van de plaats der samenkomst ligt enkel in het feit, dat men er in gemeenschap met elkander naar het Woord Gods hoort ³⁴⁾.

Calvijn onthoudt zich in de waardeering van deze samenkomsten

van alle relativisme. Hij laat onder geen voorwaarde plaats over aan de willekeur der menschen, maar verklaart zoo stellig mogelijk: God kan niet oprecht worden aangeroepen dan alleen door hen, aan wie door de verkondiging van het evangelie Zijn goedertierenheid en goedgunstigheid is bekend gemaakt en vertrouwelĳk is voor oogen gesteld ³⁵).

Wie dus in deze dagen het verband los maakt tusschen vroomheid en kerkelijĳheid kan allermĳnst Calvĳn tot zĳn vader rekenen.

„Kan men dan niet zeer wel lezen en tot God bidden voor zichzelf? Moet men een kerkgebouw binnen gaan om onderwezen te worden, terwijl toch ieder de Schrift thuis heeft?”

Calvĳn antwoordt: „Wĳ moeten God niet verzoeken en meenen zonder vleugels te kunnen vliegen. God verwijst zĳn kinderen duidelĳk naar den schoot der Kerk” ³⁶). En voor wie deze uitspraak nog niet afdoende is, heeft hij nog sterker en scherper vermaningen in uitlatingen als deze: „het is een duivelsche arrogantie de samenkomsten der gemeente te verzuimen”. „Discipelen van den Duivel” doen het ³⁷). Typisch Calvĳnsch is hiervoor het beroep op het apostolisch woord: zoo is dan het geloof uit het gehoor ³⁸).

Men mag hieruit echter niet de gevolgtrekking maken, dat Calvĳn de roeping tot Schriftstudie voor elk geloovige overbodig stelt of deze in elk geval van weinig beteekenis acht. Herhaaldelĳk en soms met nadruk wekt hij tot Schriftstudie op ³⁹). Hij heeft daar zelfs zoo over gesproken, dat men hem verweet het onderscheid tusschen de „ecclesia docens” en de „ecclesia discens” op te heffen ⁴⁰).

Maar ondanks dit alles, is de zelfstudie van de Schrift bij hem niet primair. God heeft Zijn Woord gegeven, dat het gepredikt zal worden.

Dit woord valt niet zoo maar uit den hemel, het komt door menschenhanden tot ons. God wil uit den mond van menschen gehoord worden. Aan de predikers is macht gegeven onze banden te verbreken ⁴¹). Als de prediking er dus niet meer is, wordt het verlossingswerk van Christus ijdel. De dood van Christus, zĳn leven en sterven wordt teniet gedaan ⁴²). Daarom: gĳ, die God vreest, komt in Zijn huis ⁴³)! Want wie de openbare samenkomsten vermaadt, komt tot ketterĳen en verfoeilĳke dwaasheden ⁴⁴).

Op deze wijze heeft Calvĳn de noodzakelĳheid der prediking vooropgesteld. Ja, hij, zegt zelfs: wie niet ter kerk komt, verwerpt het Woord Gods en den Zoon Gods. Wie zich tegen de prediking ver-

klaart, is als een rebel, die Christus den sceppter uit handen rukt. Hun dwaze aanmatiging maakt ze tot doodsvĳanden van het volk Gods, ze keeren de orde Gods om; ze roeien de waarheid Gods uit; ze blusschen den Geest uit, zĳ snĳden de zenuwen in het lichaam van Christus door, ze scheiden zich af van Zijn lichaam, zĳ verklaren oorlog aan God, zĳ verloochenen hun eeuwig heil. Zonder de prediking van het Woord is er niet anders dan verderf. Die zich boven de prediking stelt en haar niet zoekt, moet als een ongehoovige en verlater van den godsdienst beschouwd, hij laat zich door den duivel regeeren; de Heere geeft hem over aan een verkeerde zĳn, levert hem aan Satan over. En deze verleidt hem door zĳn listen en lagen ⁴⁵).

Daarentegen is de kerkgang een teeken, waardoor wĳ tot zelfs door de engelen erkend worden als Gods kinderen ⁴⁶).

Zoo is voor Calvĳn de prediking nooit bijzaak of een noodzakelĳk kwaad. Ze is hem de ziel der Kerk, de van God gegeven weg ter zaligheid, waarop Hij Zijn goddelĳke majesteit ons openbaart ⁴⁷). Hij verklaart zelfs, dat wĳ levenden daarin bevoorrecht zĳn boven die gestorven zĳn, dat wĳ de samenkomsten der gemeente nog hebben. Daarom wilde Hiskia niet sterven, want in den dood moeten wĳ die samenkomsten missen en wachten op de volmaaktheid van den jongsten dag, die ons vergaderen zal tot de eene groote samenkomst, waarvan elke samenkomst der gemeente hier op aarde slechts een voorspel en voorspelling is ⁴⁸).

Het is duidelĳk dat, wie de prediking zoo ziet, de kerkdienst niet over laat voor de kinderen en de klacht over 't gemis der kerkelĳke samenkomsten komt hem niet kinderachtig voor ⁴⁹). De dienst van God is nergens zoo schoon dan daar, waar de gemeenschap met God geoefend wordt in de gemeenschap met elkander onder de prediking des Woords.

En wie soms al te weinig „stichting” meent te ontvangen, omdat de prediking te eenvoudig is naar zĳn zĳn, verootmoedige zich en leere nederigheid ⁵⁰).

Op deze wijze heeft Calvĳn „de onvergelykelĳke waarde van den schat der prediking” den kinderen der Kerk aanbevolen ⁵¹).

III Militia Christi.

Wie op grond van het voorafgaande zou meenen, dat Calvĳn met zĳn leer van de noodzakelĳheid der prediking meer of minder een

mechanische of magische opvatting van den predikdienst voorstaat, wordt dienaangaande door Calvijn zelf wel van het tegendeel overtuigd. Vooral door wat deze opmerkt over het ambt en den ambtsdrager in de prediking.

De goddelijke majesteit⁵²⁾, die onder de prediking des Woords openbaar wordt, stelt nl. allerminst den ambtsdrager buiten verantwoording, maar verzwaart diens verantwoordelijkheid tot een last, als geen andere dienst den mensch ooit kan opleggen.

Want de dienaren des Woords zijn niet minder dan deurwachters van het koninkrijk der hemelen⁵³⁾. Zij brengen den menschen zaligheid toe⁵⁴⁾. En juist omdat het hier gaat om zulks verheven dingen, die beslissend zijn over leven en dood, zal de prediker moeten staan onder den indruk van zijn goddelijke roeping⁵⁵⁾.

Calvijn spreekt daarbij gaarne van militia⁵⁶⁾, dienstplicht onder Christus Jezus den Heere.

Deze militie raakt in de eerste plaats het persoonlijke geloofsleven van den prediker. De dienaar des Woords moet het werk van zijn bediening in het geloof verrichten. Op dit punt spreekt Calvijn zich zoo kras mogelijk uit. Zij, die door den Geest van God niet wedergeboren zijn, hebben een doode prediking, zoo zegt hij⁵⁷⁾.

In aansluiting hiermee vraagt hij als een der voornaamste eischen, die aan een prediker gesteld mag worden, naar besef van innerlijke roeping tot het ambt⁵⁸⁾. De uiterlijke roeping zal nooit wettig zijn, als er geen innerlijke aan voorafgaat.

En wat hij hieronder verstaat laat geen twijfel over als we van hem vernemen: „het staat niet aan ons profeten, apostelen of „pastores” te creëren”.

Deze innerlijke roeping blijkt dan ook uit voortreffelijke aanleg tot het ambt, wat niet anders is dan een speciale gave van den Heiligen Geest.

Onder de gaven, die de Heilige Geest geeft voor het ambt, moet ongetwijfeld ook een behoorlijke mate van verantwoordelijkheidsbesef gerekend worden. Want als de Kerk niet grooter maar eerder kleiner wordt, moet dit geweten worden aan de luiheid of ook aan de ondeugdelijkheid van den prediker⁵⁹⁾.

Niet dat daarin de eenige oorzaak van stilstand en achteruitgang ligt. Want het is evenzeer mogelijk, dat de vrucht der prediking door de traagheid der kerkleden verloren gaat⁶⁰⁾.

Calvijn heeft dienaangaande wel een zeer ontmoedigende uittaling gedaan. Zoo zegt hij in een van zijn preeken: als ik zie, dat er zoo

welvig vrucht is van de vermaningen, waarmee men dag aan dag komt, ik zou maar liever stil zijn en zwijgen; indien het op mijn persoonlijke begeerte aankwam, ik zou wenschen dat God mij van deze wereld had weggenomen, dat ik geen drie dagen meer behoefde te leven, in een dergelijke misère als hier is⁶¹⁾.

Hij klaagt ook geregeld over slecht kerkbezoek en over slapen in de kerk. Hij ziet ze wandelen, die in de kerk moesten zijn⁶²⁾.

Doch dit brengt hem slechts een enkele keer tot moedeloosheid. De defaitistische uitspraak, hierboven aangehaald, is niet enkel als persoonlijke konfidentie een zeldzaamheid in de prediking van Calvijn, zooals trouwens in al zijn werken, maar ze is ook afkomstig uit een tijd, dat zijn strijd zwaarder en zijn krachten minder werden.

Doorgaans vindt hij in de ervaringen bij eigen strijd opgedaan aanleiding om met te meer klem andere predikers, die het moeilijk hebben te sterken en op te beuren. De dienst des Woords is nu eenmaal een strijd.

En deze strijd gaat niet enkel tegen vijanden, die openlijk het Woord Gods verwerpen. Wij hebben ook tegenstand te bieden in binnenlandsche twisten (combats domestiques)⁶³⁾.

Hierbij waarschuwt Calvijn ook voor de verzoeking zich met geheel andere zaken af te geven dan die voortvloeien uit de bijzondere roeping van den dienaar des Woords. Ieder die de opdracht heeft ontvangen het evangelie te verkondigen, mag zich aan deze taak wel geheel en volkomen geven. Zijn krijgsdienst vraagt den geheelen mensch⁶⁴⁾.

Deze militia Christi vraagt voorts van den prediker trouw om ongeschonden zijn boodschap af te geven. Die de opdracht hebben het Woord Gods te verkondigen worden gewaarschuwd om toch met vreeze en beven in hun dienst te volharden; en waar zij komen om het Woord te verkondigen, zullen zij zich wachten het te vermengen met iets, dat van henzelf is. Alles wat zij zeggen, moet overeenkomen met de ware en zuivere uitlegging van wat geschreven staat⁶⁵⁾.

Calvijn bewijst op dit punt de gevaren en zwakheden van den prediker te kennen: „Zoo gemakkelijk kan er iets gebrekkigs insluipen”⁶⁶⁾.

Hij weet ook van de verbastering en verwildering der prediking. De waarheid wordt niet altijd in de boezem der herders gevoed⁶⁷⁾. En als men de prediking van allerlei herders zonder bedenking zou

moeten aannemen, waarom was het dan nog noodig zoo herhaalde-lijk en zorgvuldig door de stem des Heeren vermaand te worden niet te luisteren naar het woord der valsche profeten? ⁶⁸)

Juist met het oog op de groote kracht van de valsche profetie klaagt Calvijn dat het Woord Gods als begraven is ⁶⁹).

Vandaar dat hij er bij den prediker op aandringt enkel dienaar te zijn. Die door hun ambt zoo'n vooraanstaande positie hebben, mogen daarvan geen misbruik maken ⁷⁰). De prediker kan niet zeggen: ik heb aan niemand rekenschap af te leggen. En als hij zich ergert aan het feit, dat leden der gemeente de vraag stellen: was de leer, die is voorgedragen waar of valsch? dan betoont hij daarmee een tyran te zijn, die wil heerschen.

De gemeente zelf is nl. bij de prediking niet op non-aktiviteit gesteld. Integendeel, Calvijn betreft zelfs welbewust de gemeente in haar geheel bij den dienst van den enkelen ambtsdrager, zij krijgt een eigen aandeel in dezen krijgsvdienst, waartoe de prediker verplicht is.

Zoo zegt hij: de leer moet onderzocht worden, er moet een onderzoek zijn aangaande de leer. En hij denkt daarbij speciaal aan wat in de prediking gebracht wordt ⁷¹).

Als er zijn die verklaren: wat mij betreft, ik ben zoo devoot, dat ik alles aanneem wat men mij zegt, gaat hij daar heftig tegen in. Hij scheldt ze uit ⁷²). Want God wil kinderen, die onderscheiden. De gemeente staat mede verantwoordelijk voor de zuiverheid van den dienst des Woords.

Daarin ligt immers de reden van het bestaan der prediking. Haar uitsluitend bestaansrecht ligt in het overbrengen van de onvervalschte boodschap Gods. God zelf moet spreken in de gemeente.

Daarom heeft Hij de predikers als Zijn vertegenwoordigers. Ieder die het Woord verkondigt is Zijn zaakverzorger en plaatsvervanger, aangesteld tot Zijn tolk en heraut ⁷³). Als zij maar trouw hun taak volbrengen, dan is er geen verwarring in de Kerk ⁷⁴). De Kerk is dan werkelijk Kerk. Want de „reine predikatie des evangelies” ⁷⁵) geeft aan de Kerk haar vast bestand en is haar eigen heerlijkheid.

IV Het Loflied op de Prediking.

Wanneer Calvijn over de kerkelijke prediking spreekt, raakt hij geheel op dreef. Hij vergeet zich zelf. En hij zal zeker ook zijn hoorders menig keer vergeten hebben. Want telkens komt hij terug op de schoonheid van den dienst des Woords. En voor hen, die niet als hij

In eenzelfde liefde tot God aan zijn Woord gebonden waren, moeten zijn woorden van herhaling wel eentonig geweest zijn.

Voor Calvijn zelf echter is dat gedurig weerkeeren tot hetzelfde thema niet anders dan de eentonigheid van de gedurige lof Gods, zooals die o.a. uitgezongen wordt in psalm 119 of 136.

Zoo zingt Calvijn de lof Gods over het wonder, dat zich bij de prediking voltrekt. Want daardoor is de Kerk de plaats waar wij God ontmoeten ⁷⁶). Waar het Woord Gods gebracht wordt, is God zelf tegenwoordig, daar is Jezus Christus ⁷⁷). Want wel is Christus niet meer op aarde, maar Hij verkeert toch met ons en onder ons. En vraagt ge: op welke wijze? Zoo antwoordt Calvijn: door de prediking.

Immers in de prediking des Woords hebben wij een zeker teeken, dat Hij ons niet verlaten heeft ⁷⁸). Hij spreekt hardop in elken dienst des Woords. De stem van Christus is dan hoorbaar ⁷⁹). Hij richt Zijn koninklijken troon onder ons op ⁸⁰). 't Is of Hij persoonlijk uit den hemel tot ons is neergedaald en van aangezicht tot aangezicht ons verschijnt. Het eigen aangezicht Gods straalt ons nu tegen. Hij strekt zijn handen naar ons uit. Hij reikt Zijn schepter ons toe ⁸¹).

Daarom is het een bijzonder bewijs van Gods gunst, als we de prediking des Woords mogen hooren ⁸²). Dit was reeds het geval onder het oude verbond. Maar voor een prediking onder het nieuwe verbond geldt dit nog zooveel sterker ⁸³).

De mond van den prediker is als de mond van Christus. Zijn tong is als de tong van Christus ⁸⁴).

De stem van Calvijn wordt hier zelfs ongewoon zacht en melodisch. Hij stijgt ten laatste tot opperste lyriek. Want hij beseft levendig, wat een geweldige dingen er omgaan in elken dienst des Woords.

God beweegt daarin den hemel en de aarde ⁸⁵). Hij formeert dan een nieuwen hemel en een nieuwe aarde ⁸⁶). Ja wanneer het evangelie gepredikt wordt, begint tegelijk met de stem van den prediker het heilig bloed van Christus te droppelen ⁸⁷). Want het is de altijd doorgaande inwijding van den weg tot God, dat voor het aangezicht des Vaders steeds om zoo te zeggen het bloed van Christus droppelt tot besprenging van hemel en aarde ⁸⁸). Op zoo'n ontzaglijk verheven wijze heeft Calvijn gesproken over de beteekenis der kerkelijke prediking.

Merkwaardig is daarbij, dat bij dit loflied op de prediking de prediker

zelf van zoo nabij betrokken wordt. Calvijn maakt de predikers geen moment los van hun Zender ⁸⁹).

Wanneer de Heere wil dat wij Hem gehoorzaam zijn, zegt Hij niet alleen: die niet hoort naar Mij en Mijn Woord, maar ook: die niet zal hooren naar de profeten, die ik gezonden heb ⁹⁰).

Calvijn ziet deze verbondenheid van Zender aan gezanten zoo nauw, dat hij de predikers organen van den Heiligen Geest noemt ⁹¹). Hij verklaart voorts, dat ons geloof afhangt van den prediker ⁹²). Hij aarzelt zelfs niet te verklaren dat de predikers de kanalen zijn, waarlangs het levend water uit de goddelijke bron ons overvloedig toegevoerd wordt. En in dezelfde lijn ligt de uitspraak, dat de Kerk Gods niet alleen voortgebracht wordt door het werk van heilige en godvruchtige leeraars, maar ook op die wijze wordt gekoesterd, gevoed en versterkt ⁹³).

Daarnaast echter komen evenzovele uitspraken voor, waarin dit alles aan God wordt toegeschreven. Het is het werk Gods om ons op geestelijke wijze te verwekken. De kracht van het Woord komt niet voort uit den mensch, maar enkel van den Heiligen Geest ⁹⁴).

Er is tweërlei dienaar des Woords, een uiterlijke en een inwendige. De uiterlijke dienaar is een prediker, die het Woord Gods spreekt. De inwendige is Christus die de aangekondigde zaak ons ook mededeelt ⁹⁵).

Maar opdat we hier uitwendig en inwendig niet zouden misverstaan, verklaart hij een anderen keer: waanzinnig zijn de gedachten en zelfs pernicious, dat het inwendige woord alleen kracht doet, maar dat wat voortkomt uit den mond van den prediker dood is ⁹⁶). De kracht zit daarbij niet in den prediker, maar in het Woord ⁹⁷).

Maar omdat dit Woord door den prediker gebracht wordt, schrijft God wat van Hem is aan den prediker toe. Hij brengt tot hem over de lof en den naam van wat God deed ⁹⁸).

Vandaar dat Calvijn herhaaldelijk vermaningen doet hooren om te eeren, die door God zoo hoog geëerd zijn. Wanneer de wereld wist, wat de prediking is, zoo zou ze de predikers liefhebben en op waarde schatten. Ze zou verstaan, dat God aan hen een schat heeft toevertrouwd, die uitgaat boven alle schatten, die we ooit begeeren kunnen ⁹⁹).

Dat Calvijn hier niet op eenige persoonsverheerlijking kan doelen, zal zeker overbodig zijn nader toe te lichten. Heel zijn levenswerk

is een groote worsteling geweest tegen de hoogmoed van den mensch, die met eigen heerlijkheid de heerlijkheid van God wil overvleugelen. Zoo waarschuwt Calvijn ook de predikers voor deze zonde. Die door hun ambt als engelen Gods zijn, hebben te waken voor de zonde der gevallen engelen nl. de zelfverheffing ¹⁰⁰).

Doch daardoor valt nog te meer op, dat Calvijn zoo nauw de eer van God verbonden ziet aan de eer, die menschen ontvangen in de uitoefening van het predikambt. Dat Calvijn het noodzakelijk acht, dit bij onderscheiden gelegenheden naar voren te brengen, moet ook zijn bijzondere redenen gehad hebben.

En ook hierover laat hij ons niet lang in het onzekere. Hij schrijft nl.: het grootste deel van de wereld beoordeelt het evangelie verkeerd, nl. naar het uiterlijk aanzien der menschen, die het brengen ¹⁰¹).

Deze zijn meest van lage kom-af. En daarom zijn wij geneigd hen te verachten ¹⁰²).

Maar zoo komt de Kerk met haar prediking gemakkelijk in het gedrang. Men zou om den mensch het Woord Gods verachten en verwerpen. Het loflied op de prediking zou zwijgen.

Daarom spreekt Calvijn telkens weer van de eer der predikers ¹⁰³). Zij hebben vorstelijke eer ontvangen, want ze zijn de gezanten Gods ¹⁰⁴). In den naam en de kracht Gods staan ze zelfs boven alle aardsche hoogheid, zoo zegt hij ¹⁰⁵).

Doch in dit alles zoekt Calvijn de eer der menschen niet. Hij zoekt de eer van God, die hier onlosmakelijk verbonden is aan de eer, die wij Zijn predikers verschuldigd zijn ¹⁰⁶). En alleen in de erkenning van die waarheid ziet hij gewaarborgd het loflied op de prediking der Kerk.

V Hoe de prediking gericht moet zijn.

Wie bij Calvijn vraagt naar het doel, waarop de prediking zich moet richten ziet als einddoel de eer van God aangewezen. Het doel der prediking ligt bij hem nooit primair in den mensch. Calvijn verzet zich nadrukkelijk tegen een prediking, die anthropologisch is ingesteld.

Zoo o.a. in zijn antwoord aan kardinaal Sadolet. Deze had bij een poging om de burgers van Genève weer terug te brengen tot de Roomsche Kerk op boeiende en uitvoerige wijze het zalig hemel-leven in Gods gemeenschap hun voorgesteld als loon op hun be-

keering. Calvijn schrijft daartegen in, dat het weinig theologisch is bij den mensch in die mate de aandacht op zichzelf te richten dat intusschen het groote levensbeginsel in gedrang komt: de hartelijke lust en liefde om de eer van God groot te maken ¹⁰⁷).

En nog veel krachtiger heeft Calvijn zich over dit punt uitgesproken: Het voegt ons niet ons te ergeren, als de prediking des Woords niet allen tot de zaligheid leidt, maar laat ons liever bedenken, dat het ruimschoots voldoende is, wanneer ze de eer van God bevordert door ook de verworpenen de rechtvaardige verdoemenis te brengen ¹⁰⁸).

Op deze heroïsche wijze heeft hij ons een afdoend antwoord gegeven op de vraag, die ons hier bezig houdt.

En dit antwoord heeft niets van het regoïsme van een fanaticus. Hier belijdt Calvijn het diep ingrijpend beginsel, dat heel zijn leven en levenswerk doortrok: de royale erkenning van de souvereiniteit Gods en de onverbidde onderwerping aan het Woord Gods.

Daardoor was hem de eer van God einddoel aller dingen.

In die gezindheid heeft hij ook dat vervaarlijke woord gesproken: het is beter, dat de wereld miljoen malen ondergaat, dan dat de eer van God zou verdonkerd worden ¹⁰⁹).

Hiermee is niet gezegd, dat de zaligheid der menschen en het behoud der wereld uit het zicht raakt. De eer van God ligt met deze beide juist onverbrekkelijk saamverbonden. En de ondergang van de goddeloozen dient zoowel de eer Gods als het heil der vromen. Want hun goddeloosheid verderft de wereld en maakt, dat Gods eigen werk Hem mishaagt ¹¹⁰).

Vandaar dat Calvijn zich niet verspreekt, als hij de eene maal de eer van God als hoofddoel der prediking stelt en even later b.v. onze hoop op troost als het voornaamste doel omschrijft ¹¹¹).

Het laatste doel blijft onveranderlijk de verheerlijking van den naam Gods. Want God heeft ons hiertoe in de wereld gebracht, dat Hij door ons verheerlijkt zal worden. Daarin ligt de eenige reden van ons bestaan ¹¹²).

Maar dit doel wordt bereikt door het behoud der menschen. Zoo vindt ge bij hem ook uitspraken als deze: dit is het voornaamste doel van de prediking der evangeliën, dat de mensch met God verzoend wordt en vergeving der zonden verkrijgt om niet. Wel bevat het evangelie vele andere dingen, maar de geheele leer der zaligheid en 't geestelijk gebouw der Kerk staat op dit fundament, dat God

ons van al onze zonden vrijspreekt en uit genade ons tot Zijn kinderen aanneemt ¹¹³).

Dat hier van geen tegenstelling sprake is verzekert hij op de meest welsprekende wijze. Zoo zegt hij in een prediking: God bewijst ons op zoodanige wijze Zijn liefde, dat als Hij Zichzelf verheerlijkt en Hij wil, dat Zijn grootheid en majesteit openbaar zal worden, Hij daarbij zoo het heil van Zijn volk verzorgt en bevordert, alsof Hij beide samenbindt en zegt: Ik wil, dat uw heil verbonden zij aan Mijn glorie ¹¹⁴). En omgekeerd verklaart hij: die de majesteit Gods niet eeren zijn vijanden van het menschelijk geslacht ¹¹⁵).

Hoe schoon de eer van God en de zaligheid der menschen zich samenvoegt, heeft hij zelfs op indringende wijze beschreven in zijn Institutie: „Wij zijn niet van onszelf, laat ons dus dit ons niet ten doel stellen, dat wij zoeken, wat ons naar het vleesch nuttig is. Wij zijn niet van onszelf, laat ons dus, voorzoover het mogelijk is, ons en het onze vergeten. Aan den anderen kant, wij zijn van God: laat ons Hem leven en sterven. Wij zijn van God: laat dus Zijne wijsheid en wil al onze handelingen leiden. Wij zijn van God: laat dus tot Hem, als tot het enig rechte doel, alle deelen van ons leven streven. O welk een vordering heeft hij gemaakt, die geleerd heeft, dat hij niet van zichzelf is en die de heerschappij en het bestuur over zichzelf aan zijn eigen beleid onttrokken heeft, om het Gode toe te vertrouwen” ¹¹⁶).

En hier vindt ge de specifieke Calvinistische oplossing van het dubbele doel, dat aan de prediking moet gesteld worden.

Calvijn stelt als eerste, naastbijgelegen doel het heil der menschen ¹¹⁷). Maar het accent is daarbij nooit eudaimonistisch of eenzijdig soteriologisch.

Niet, dat Calvijn verzuimt op het geluk der kinderen Gods te wijzen. Het werk der verlossing noemt hij zelfs het herstel tot een gelukkig leven. Hij spreekt gaarne van eeuwige gelukzaligheid en omschrijft de zegen der prediking als een zeer zoete vrucht, die ons verzekert een aangename vaart naar een behouden haven en waarom wij een vreugde hebben die ons boven de hemelen verheft ¹¹⁸).

Maar deze vreugde bestaat dan hierin, dat wij in den dienst van God zijn hersteld.

En hier vindt onze zaligheid de verbinding met de eer van God. Want deze vormt het laatste doel, waaraan alle dienst aan God ondergeschikt is.

Zoo voegen beide doeleinden, Gods eer en ons heil zich zeer harmonisch samen in een prediking, die de mensch roept tot een dienst des Heeren.

Indien iemand vraagt naar 't doel van zijn roeping, zoo is zeker, dat hij zich moet wijden aan God. Want het is slechts onder dit beding, dat Hij ons tot Zijn kinderen heeft aangenomen, dat wij Hem dienen in oprechtheid ¹¹⁹).

Dit alles vindt nu zijn eenheid in Christus ¹²⁰. Het geloof, dat door de prediking gewekt wordt, is op Christus gericht. De prediking van Calvijn is hier uitgesproken Christo-centrisch.

Niet, dat hij zijn preeken opzettelijk naar een bepaald schema houdt. Maar in dien zin, dat er niets is in „de leer” der prediking, of het laat zich herleiden tot Christus. In Hem is de rechtvaardigmaking, die het hart der religie is. Maar Christus wordt evenzeer voorgesteld, opdat wij in het doen van goede werken door Hem aangenaam zijn bij God ¹²¹).

Zoo is zijn Christo-centrische prediking tevens theologisch bepaald. De prediking van Christus heeft tot doel ons te dwingen tot gehoorzaamheid aan God ¹²²).

Calvijn spreekt van het doel der prediking zelfs bij voorkeur op deze wijze. Als wij vragen hoe de prediking gericht moet zijn, vinden we doorgaans omschrijvingen die spreken van gehoorzaamheid en roeping, dienst en plicht ¹²³). Daarvoor zijn wij Gods schepselen. De aarde bestaat nergens anders voor en de hemel brandt om God te dienen; daarom is 't doel der prediking dat wij als schepselen Gods geroepen en geoefend worden tot dienst ¹²⁴). Alle samenkomsten der gemeente zijn nog onnut en ijdel, als wij door de stem Gods ons daartoe niet laten aandrijven.

Hiermee is tevens gegeven, dat wij aan den dienst des Woords ons geheele leven niet ontgroeid raken. God kan ons wel in een oogenblik volmaken, maar Hij wil, dat we tot manlijken wasdom opgroeien door de leiding der Kerk ¹²⁵). Calvijn spreekt dan gaarne van de regeling van ons leven, die God door de prediking uitoefent ¹²⁶).

Of met een beeld uit het kinderleven noemt hij de Kerk met haar prediking een school. En wij blijven daarin als kinderen tijdens hun schooljaren. De schooltijd duurt daarbij niet maar een klein aantal jaren; al worden we honderd jaar en ouder, wij staan dan nog onder den leerplicht. Tot onzen dood toe zijn wij aangewezen

op onderricht uit Gods Woord ¹²⁷). Aangezien wij veranderlijk zijn en onstandvastig en tot ijdelheid en leugen geneigd, bovendien traag tot gehoorzaamheid aan God, ja vol boosheid om Hem te weerstaan, daarom moet God de heerschappij van Zijn Zoon onder ons gedurig hernieuwen en daartoe wordt regelmatig Zijn evangelie gepredikt ¹²⁸).

Zoo is heel zijn prediking gericht op Gods eer en ons heil, zooals die door ons gevonden wordt in gehoorzaamheid aan Gods gebod.

VI Geen spekulatie.

God roept ons door de prediking tot dienst. De Kerk is een school. Een leerschool en oefenschool of ook een krijgsschool. Wij krijgen er onze instructies ¹²⁹).

Calvijn bezigt in zijn prediking zelfs opvallend veel militaire beelden, aan het leger ontleend. Daarmee wil hij de praktische instelling der prediking handhaven.

Dat hangt voorts samen met heel het beginsel, dat zijn theologie beheerscht. De leer is bij hem geen theorie naast of tegenover de praktijk. Het woord „leer” heeft bij hem ook allermint de intellecttualistische bijmaak, die het later gekregen heeft. Zijn leer is heilsleer, levensleer.

Vandaar dat de kennis Gods diametraal tegenover alle spekulatieve kennis staat. Ze is praktische levenskennis. En Calvijn is zeer bevreesd de „hemelsche leer” van het evangelie in eenig opzicht te vervormen tot een spekulatieve „filosofie”.

De Heilige Geest leert ons slechts dingen, die nut hebben. De ware kennis van God is om Hem te eeren. Alle kennis Gods begint bij gehoorzaamheid. Zoo wekt hij ons op ijdele spekulaties te mijden en ons niet te vermaken met beuzelachtige kwesties, die nergens anders toe leiden dan tot twist en geschil ¹³⁰).

God spreekt niet tot ons om ons maar wat interessants te doen hooren, maar opdat we van het gehoorde profijt zouden hebben en het in de praktijk kunnen brengen. Waar dat niet het geval is, is onze kennis nog maar een dood ding ¹³¹).

Dergelijke uitspraken zijn zoo overvloedig in zijn werken aanwezig, dat ze niet de minste twijfel overlaten aangaande de vraag wat Calvijn onder de ware theologie verstaat.

Hij blijkt vooral veel genoeg te hebben in een aardigheid, die

door hem nog al eens geciteerd wordt, dat nl. een spotter vroeg: wat deed God, eer Hij de wereld schiep? En het antwoord luidde: Hij maakte de hel voor nieuwsgierige vragers¹³²). Calvijn kiest zelfs zoo scherp positie tegen het speculeeren over de waarheid zonder meer, dat hij verklaart: die allerlei beschouwingen voordragen, welke geen beteekenis hebben voor de praktijk van het leven, brengen een andere leer¹³³).

Van dit gezichtspunt uit oordeelt hij b.v. over wat men leert aangaande de besluiten God. Wie al redeneerende daarover meer zekerheid meent te vinden, mat zich enkel af zonder resultaat te bereiken¹³⁴).

Ook als het gaat over persoonlijke heilszekerheid wijst hij al het „curieuselijke onderzoeken” af. Wilt ge verzekerd zijn of uw naam geschreven staat in het boek des levens, zie op Christus! Alleen het geloof in Hem geeft zekerheid der verkiezing¹³⁵).

Zoo hebben we ook niet spitsvondig te handelen over het verborgen wezen Gods. Door Zijn werken toont God ons van hoeveel nut onze kennis van Hem is. Daarom laat Calvijn welbewust allerlei onderscheidingen achterwege, die in de scholen van zijn dagen gebruikelijk waren¹³⁶). Hij brengt slechts naar voren wat voor de praktijk van het leven dienstig kan zijn.

Men leze b.v. hoe kras hij oordeelt over het getal en de ordeningen der engelen, zooals de Middeleeuwsche theologie die leerde. Wie zulke dingen tracht vast te stellen, vervalt niet enkel tot dwaze nieuwsgierigheid, maar toont daarbij vermetelheid en gevaarlijke goddeloosheid, zoo verklaart hij.

Daarom is het niet een losse opmerking, wanneer Calvijn een paar malen ernstig waarschuwt voor ijdele nieuwsgierigheid als voor een groote zonde¹³⁷). Dit hangt samen met heel zijn beschouwing aangaande het karakter der goddelijke waarheid.

Dus moet men niet allerlei fantasterijen over den hemel debiteren. Als men den weg naar den hemel maar gaat! Dan zullen we later wel zien hoe de heerlijkheid des hemels is¹³⁸).

Deze opvattingen aangaande het praktische karakter van alle christelijke leer komen uiteraard het sterkst-sprekend uit in zijn prediking. Iets wat Calvijn met de andere Reformatoren gemeen heeft gehad.

Men heeft wel gezegd, dat hij op dit punt sterk van Luther af-

hankelijk is geweest¹³⁹), maar indien dit al zoo is, dan is hij toch konsekwenter geweest dan zijn leermeester. Luther kan b.v. vrijmoedig de mededeeling doen, dat wanneer aan Adam in het paradijs kinderen geboren waren, dezen bij hun eerste levensbegin reeds volwassen zouden geweest zijn¹⁴⁰). Calvijn negeert deze zeer onwaarschijnlijke gebeurlijkheden. Het Woord Gods is daarvoor niet gegeven. Het dient slechts om den wil Gods bekend te maken. De prediking stelt den mensch verantwoordelijk en prikkelt tot aktiviteit.

Vandaar dat Calvijn niets moet hebben van „mooie” preeken, waarbij de prediker het niet verder brengt dan een stukadoor of tuinharker¹⁴¹). De waarheid Gods is er niet om de ooren te streelen¹⁴²), dan wordt het ijdele rhetoriek of tooneelwerk, dat met valsche franje 't moet doen¹⁴³). De prediking heeft tot taak te instrueeren tot het goede.

Natuurlijk wordt hierdoor de dienst des Woords niet weinig verzwaaard. Een preek beantwoordt nu nog niet aan zijn doel, wanneer de leugen er niet in geleerd wordt. Als een prediker allerlei wetenswaardigheden opdicht die wel de nieuwsgierigheid prikkelen, maar elke oproep tot gehoorzaamheid mist, dan is zijn spreken als het klappen van een ekster in zijn kooi¹⁴⁴).

De kinderen der Kerk moeten uit de prediking verstaan wat goed is en kwaad. Daartoe is de prediking ingesteld. En wanneer de dienst des Woords hen de zonden niet afleert, zal 't van den hand van den dienaar geëischt worden¹⁴⁵).

Met het oog hierop verwerpt Calvijn eveneens een prediking, die in louter algemeenheden blijft hangen. „Men moet de geloovigen niet alleen vermanen omtrent de menschen, die zij moeten mijden; men moet hen ook aantoonen welk kwaad zij moeten ontvluchten. Anders verliest de prediker zich nog in het luchtledige”¹⁴⁶).

Dit beteekent allerminst dat Calvijn een oud-testamentische wettigheid aangrijpt en ons weer onder de wet stelt¹⁴⁷).

Een dergelijke beschuldiging heeft men van onderscheiden zijde gedurig weer tegen hem ingebracht. Maar niet, dan met verwaarloozing van belangrijke gegevens, die op het praktisch karakter van zijn leer en prediking een eenigszins ander licht werpen.

Voor Calvijn staat nl. de souvereiniteit Gods in het centrum. Ook al kan men bij hem zijn souvereiniteitsgedachte niet zien als leidend beginsel van een welsluitend systeem¹⁴⁸), toch heeft men hem niet

zonder grond den heraut van Gods majesteit genoemd¹⁴⁹). En de goddelijke Majesteit eischt onderwerping en gehoorzaamheid.

Hoe Calvijn verder denkt over het betoonen van deze gehoorzaamheid, heeft hij ons bovendien zoo helder uiteengezet, dat van de aanklacht van een nomistischen inslag al bitter weinig overblijft. Zoo vraagt hij: wat heeft God Zijn geloovigen te verstaan gegeven, toen Hij Zijn wet gaf? En zijn antwoord is: Hij heeft hen willen fundeeren in het geloof. De wet is niet enkel gegeven om den menschen hun plicht te leeren, maar het geloof is er tevens in begrepen. Laat ons dan erkennen, zoo gaat hij voort, dat het begin van alle godsvrucht gelegen is in de liefde tot God¹⁵⁰). Want wie door vrees gedwongen wordt, heeft God niet lief, wat toch het eerste en voorname der wet is¹⁵¹).

Daarom kunnen we ons niet overgeven aan de vreeze Gods en wij hebben niet eenige lust of moed om Hem te dienen en te eeren, als we Hem niet hebben leeren kennen als een Vader, zoo beminlijk, dat wij bij Hem ook onze toevlucht kunnen vinden.

Verhelderend zal voorts ook kunnen werken de telkens weerkeerende uitspraak, dat God ons Zijn evangelie heeft bekend gemaakt om de schatten van Zijn oneindige goedheid en loutere barmhartigheid ons te toonen. Dit is bij Calvijn tot een staande uitdrukking geworden¹⁵²). In aansluiting daarmee noemt hij de dienaren des Woords instrumenten van Zijn welwillendheid, dienaren van Zijn goedgunstigheid¹⁵³).

Zoo blijft voor dit punt in geding de bekende uitspraak nog geheel verantwoord: voor Calvijn was en bleef dit het wezen van het Christendom, dat God ons daarin zegt hoe lief Hij ons heeft¹⁵⁴).

Om der wille van de duidelijkheid en de volledigheid mogen we aan deze uiteenzetting nog wel de opmerking toevoegen, dat Calvijn bij zijn onvoorwaardelijk afkeuren van het spekulatief karakter der prediking, niet denkt aan de behandeling van dogmata, alsof dit kontrabande moet geacht worden en deze onder geen voorwaarde in de prediking mag voorkomen.

Wel keurt hij af, dat een prediker dogmatische vertoogen houdt en anders niet¹⁵⁵). Maar dit sluit nog niet een bespreking van het dogma uit.

In een van zijn preeken¹⁵⁶) spreekt hij zelf met een betrekkelijke uitsluiting over de leer van de twee naturen van Christus; hij verwerpt de dwalingen dienaangaande en toont eindelijk nog aan,

dat het geen ijdele spekulatie is, wanneer men deze leer voordraagt.

Doch daarmee wordt de kansel in geen geval omgevormd tot kathedraal in den schoolschen zin van het woord. Hij verwacht de preekstoel niet met een leerstoel der akademie.

Niet alleen, dat de voorbeelden van een dogma-behandeling in de prediking van Calvijn schaars te vinden zijn¹⁵⁷), maar het dogma wordt daar ook met de noodige soberheid te berde gebracht en volledig in dienst der prediking gesteld.

In het bovenvermeld geval bv. laat Calvijn niet na de praktische waarde van de twee-naturen-leer in het licht te stellen. Deze dient nl. om ons te verzekeren, dat wij wel waarlijk met Hem vereenigd zijn. Nu Christus ons vleesch en bloed heeft aangenomen zijn wij zoo sterk aan Hem verbonden, dat wij een zijn van Zijn een en vleesch van Zijn vleesch.

Zoo zoekt Calvijn voor de gemeente Gods de waarheid te verkondigen in haar praktische strekking.

VII De Eerepositie der Prediking

Calvijn wil door zijn prediking het gebod Gods verkondigen. En dit gebod Gods roept tot geloof. Maar de gehoorzaamheid des geloofs zal openbaar moeten worden in alle levensverhoudingen. Zoo raakt de prediking den mensch in zijn volledig bestaan, en op alle levensterrein.

Calvijn heeft dit van zijn eerste preekarbeid af erkend en met deze erkenning was de plaats der prediking ten opzichte van heel het menschenleven centraal bepaald. De preekstoel staat nu in het middelpunt¹⁵⁸). Want van daaruit geschiedt de prediking, die niet anders is dan een proklamatie van Gods souvereiniteit over heel de wereld.

Ook in dit opzicht toont Calvijn zich konsekwenster dan Luther. Want Luther ziet de inwerking van de prediking op het wereldleven veel beperkter.

Dat hangt vooreerst samen met de beschouwing van Luther over de wet Gods, die hij te weinig waarde toekent in haar positieve strekking als leefregel voor den mensch.

Nog meer echter vloeit dit voort uit de eenigszins dualistische verhouding, waarin hij het rijk Gods ziet staan tegenover de gansche schepping Gods. Daardoor komt de waardeering van het natuurlijke

leven en van een bepaald ambt en beroep soms deerlijk in het gedrang.

Het valt niet gemakkelijk om in deze dingen Luther volkomen recht te doen, want een konsekwente gang van gedachten is bij hem bezwaarlijk te ontdekken. Maar er zijn toch uitspraken bij hem, die aan duidelijkheid niets te wenschen over laten.

Zoo zegt hij in een Kerstpreek over het kindeke in de kribbe: vraagt ge wat voor koning Christus is, zoo ziet ge hier, dat hij koning is van den hemel en van de engelen. Des keizers rijk is een wereldlijk rijk, hij richt en sticht wereldlijke zaken. Christus heeft met zulke zaken niets van doen.

Zoo zijn bij hem ook ongetwijfeld lijnen te vinden die doorloopen tot in de dialektische theologie.

Bij Luther is Christus alleen koning van het eeuwig leven en het eeuwige ziet hij dan „zonder verbinding” met het tijdelijke.

De Kerk heeft volgens zijn beschouwing zoo ongeveer een positie van een belegerde stad. De prediking geeft aan de Kerk als „Seligkeitsanstalt” het aspect van een ziekenhuis of sanatorium. Men hoopt op herstel en vertrek.

In deze beschouwing komt het verschil tusschen Luther en Calvijn wel heel sprekend uit. Bij Calvijn staat heel het leven in dienst van den strijd. De Kerk is een leger aan het front. Ze leeft midden in de wereld in offensieve stelling. Hij zelf voelt zich bij den aanval als de hoornblazer die 't signaal geeft tot den strijd of die verzamelen blaast. God heeft gewild, zoo zegt hij, dat ik een bazuin zal zijn om het volk, dat Hem toebehoort, in gehoorzaamheid aan Hem te verzamelen¹⁶⁰).

Zoo raakt bij hem de Kerk in beweging en engelen versnellen het tempo, want wij zijn met hen tot één leger vergaderd en in één strijd betrokken¹⁶¹). Daarom weet hij hemel en aarde bewogen in de beweging der Kerk.

En dat geeft wijde perspectieven. Hij zegt 't zoo enthousiast: het koninkrijk Gods moet uitgebreid worden over de geheele aarde. Want God heeft deze gansche wereld alleen gesticht om schouwtooneel te zijn van Zijn heerlijkheid¹⁶²).

Op deze wijze is de volheid van heel het menschenleven in haar rijkste verscheidenheid betrokken in de komst van het Godsrijk. Wanneer b.v. een protestantsche vorst politieke machtsvergrooting kan krijgen, is hem dat uitbreiding van het rijk Gods: groot zal de groei van het koninkrijk Gods zijn schrijft hij¹⁶³). En wanneer van over

verre grenzen hem berichten bereiken, dat de Reformatie al wijder kringen bestrijkt, spreekt hij met vreugde over de onweerstaanbare voortgang van het rijk Gods: van dag tot dag groeit het en gaat het beter met zijn vorderingen¹⁶⁴).

Niet ten onrechte is naar aanleiding van dit alles opgemerkt, dat tot op dezen dag de volken met een sterk Calvinistische inslag de grootste voorstanders zich betoond hebben van evangelisatie en zending¹⁶⁵).

Deze vestiging nu en voortgang van het rijk Gods, dat Calvijn evenals Luther ook herhaaldelijk eenvoudig Kerk noemt¹⁶⁶), heeft God gebonden aan de prediking. Calvijn noemt de prediking des Woords menig keer de koninklijke heerschappij van God en Zijn Christus¹⁶⁷). De sceppter in het koninkrijk Gods is volgens hem het sacrosancte woord van Christus, zonder welken Hij niet regeert¹⁶⁸).

In het licht van deze gegevens zien we van hoe groote beteekenis de Kerkelijke prediking voor Calvijn moet zijn. Waar het evangelie gebracht wordt, wordt de wereld geroepen onder de koninklijke macht van Christus. Zijn koninkrijk wordt gesticht en komt er tot stand¹⁶⁹).

En dat koninkrijk gaat dan over alle dingen. Daarom is de plaats waar de sceppter van het koninkrijk gevonden wordt, verheven boven alle andere¹⁷⁰).

Dit houdt dus in, dat de Kerk bij Calvijn niet op één lijn staat met eenige kring of gemeenschap onder de menschen. Zij is niet één van de vele vormen, die tezamen de christelijke samenleving uitmaken. De Kerk door haar prediking is geestelijk middelpunt en hoogtepunt. Ze gaat daarmee uit boven alle aardse hoogheid en grootheid, die ter wereld te vinden is¹⁷¹).

Dit standpunt van Calvijn heeft van den aanvang af veel protest ontmoet. Vooral wanneer het in praktijk werd gebracht, kwam macht tegenover macht te staan.

Zoo zijn er o.a. de bekende moeilijkheden vlak voor zijn verbanning uit Genève. De Raad der stad geeft dan den predikanten aanzegging, dat zij zich niet met politiek te bemoeien hebben. En niemand minder dan Doumergue teekent bij de vermelding daarvan zelfs aan: het is niet duidelijk, dat om onafhankelijk te zijn, de Kerk noodig heeft de handelingen der overheid van den kansel te beoordeelen¹⁷²).

Men heeft in deze opvatting van Calvijn vooral nawerking van de Roomsche gedachten meenen te vinden. En nog altijd staat dat misverstand aangaande puur Roomsche tendenzen de ras-echte Calvinistische beschouwing over de plaats der Kerk danig in den weg. En dat ondanks het feit, dat Calvijn voor zijn standpunt zich zeer speciaal tegen Rome heeft verantwoord.

Op ontroerende wijze is dit o.a. geschied in het antwoord aan Sadolet. Daar legt de getrouwe knecht conscientieus rekenschap af aan zijn Heere en spreekt tot God: „ik heb nooit gepoogd de grenzen te overschrijden, die ik aan al Uw knechten zag gesteld. Waarvan ik niet twijfelde het uit Uw mond geleerd te hebben, dat heb ik aan de Kerk trouw willen overleveren. En het staat vast, dat ik voor alles er naar gejaagd heb, dat de heerlijkheid van Uw goedheid en gerechtigheid stralend zou doorbreken dwars door de nevelen heen, waarmee ze te voren bedekt werden”¹⁷³).

En hier zien we de tegenstelling tusschen de ware en de valsche prediking op markante wijze in 't licht gesteld. Rome overschrijdt met haar „potestas vicaria” de grens. Hun kerkleeraars matigen zich de eer aan den Persoon van den Zoon Gods voor te stellen¹⁷⁴). Zoo stellen ze naast de wet Gods hun eigen wet als gelijkwaardig, ja als meerderwaardig.

Met het oog daarop spreekt Calvijn stereotiep van de onbeschaamheid en aanmatiging der priesterlijke tyrannie, waardoor het menschenleven ondergeschikt en dienstbaar gemaakt wordt aan de menschenlijke macht en ordening van een valsche Kerk, die uit eigen gezag spreekt tegen de autoriteit van Christus in¹⁷⁵).

Maar met deze felle kritiek op een aangematigd gezag, was het wettig gezag van de ware Kerk nog niet vervallen. Calvijn zoekt geen emancipatie van het menschenleven ten opzichte van de Kerk en haar prediking. Integendeel, God moet heerschen over allen en alles. En Hij regeert door Jezus Christus. En deze regeering gaat uit van de Kerk. De wereld moet immers aan Christus onderworpen worden door de prediking der Kerk. En hij noemt deze feestelijk „de sceppter van den Hemelkoning”¹⁷⁶).

Geen wonder, dat Calvijn nu de eisch stelt dat alle menschen tot de Kerk behooren te komen om te luisteren naar de prediking. Ook de koningen en overheden ontvangen daar „hun les”. Want aan Christus is gegeven alle heerschappij, ook over koningen en allen, die in hoogheid zijn gesteld¹⁷⁷).

En dit is voor Calvijn maar geen schoone theorie, het is een waarheid die tot konkrete toepassing dringen moet. Daarom ontziet hij zich niet ook in zeer speciale gevallen de heerschappij van het Woord der Kerk te laten uitkomen over de heerschers der wereld.

Wanneer hij b.v. merkt, hoe het dansen en hazardspel, dat in Genève eerst verboden was, daar weer oogluikend wordt toegelaten, beklimt hij zijn preekstoel en hij zegt het den magistraten der stad aan, dat zij hebben te waken voor de goede zeden¹⁷⁸). Een andere maal, als de Raad van Genève regeeringspersonen heeft te verkiezen, richt hij een ernstig en waardig vermaan tot de leden van den Raad om geen andere regeerders te benoemen, dan die den Heere dienen¹⁷⁹). Wie dit weigert te doen, opent de deur voor Satan¹⁸⁰).

Dit bracht nog niet mee, dat hij in zijn predikdienst zich meende te moeten uitspreken over allerlei interne aangelegenheden van het stadsleven en staatsleven. De prediking hoeft niet zoo in details af te dalen, dat ze zich uitspreekt over regeeringsmaatregelen die van geen principieel karakter zijn. Calvijn weet wel terdege te onderscheiden¹⁸¹).

Zoo zegt hij, dat de magistraten zich onvoorwaardelijk te konformeren hebben aan het Woord Gods, maar dat ze daarbij de vrijheid behouden zelf wetten te maken¹⁸²). In dit opzicht bakende Calvijn de beide terreinen van Kerk en staat behoorlijk af. Want het zijn twee verschillende zaken, de leer der zaligheid én de dingen, die noodig zijn om de menschen in toom te houden. En die ordening Gods zal door den dienaar des Woords moeten eerbiedigd worden. Zullen de knechten zich niet laten brengen onder den regel, waaraan de Heere zelf zich onderworpen heeft?¹⁸³).

Uit het voorafgaande is voorts ook wel duidelijk, hoe ongegrond de voorstelling is, als zou Calvijn in Genève een theokratie gesticht hebben of dat de centrale plaats der Kerk van Genève een kerkstaat heeft gemaakt¹⁸⁴).

Calvijn heeft uitdrukkelijk verklaard, dat de wetten van Mozes opgehouden hebben te gelden¹⁸⁵). Van een theokratie in den eigenlijken zin van het woord, wilde hij niet weten.

Alleen wanneer men dezen term in geheel gewijzigden zin uitlegt en daaronder verstaat, dat overheid en onderdanen samen de regeering van Christus hebben te erkennen, kan men daarmee het gevoelen van Calvijn omschreven achten.

Calvijn schakelt in deze Christus-regeering de Kerk echter allerm minst uit. Hij ziet het staatsgezag gebonden aan de ordinantiën Gods, ja maar door de uitspraak der Kerk¹⁸⁶⁾. Want indien wij vragen dat God ons regeert, is de aangewezen weg daartoe, dat wij hen, die de opdracht hebben en het ambt bekleeden om in den naam Gods te spreken, aanvaarden en dat ieder zich daaronder schikke, groot en klein¹⁸⁷⁾.

Met name noemt hij ook overheden en koningen, dat ze het hoofd hebben te buigen onder het juk, dat God door de prediking hun oplegt¹⁸⁸⁾.

En dit ziet dan allereerst op hun partikulier leven. Want de overheden hebben een goed voorbeeld te geven aan hun volk.

Maar Calvijn denkt hier evenzoo aan de uitoefening van hun ambt. Want de koningen zijn plaatsvervangers van Christus. Zij zijn in hun koninklijke heerschappij teeken en beeld van onzen Heere Jezus Christus in Zijn heerschappij. En als de overheden alleen vragen, dat de onderdanen aan hen gehoorzaam zijn, maar aan God niet, dan scheiden ze wat God saamgevoegd heeft¹⁸⁹⁾.

Natuurlijk kunnen wij hier niet verder handelen over de opdracht, die voor Calvijn de koningen van den prediker hebben te ontvangen. Wij gelooven ook, dat we elke opdracht, die Calvijn hun gaf, niet zoo maar en ongewijzigd kunnen overnemen in de situatie, waarin wij als Kerk en staat in den tegenwoordigen tijd ons bevinden¹⁹⁰⁾. Maar in de discussie hieronder zullen we toch ernstig rekening hebben te houden met wat Calvijn in 't algemeen leert over de verhouding van de Kerk met haar prediking ten opzichte van de staat¹⁹¹⁾ en verder ook ten opzichte van heel het breede maatschappelijke leven¹⁹²⁾.

De prediking der Kerk bestrijkt bij Calvijn alle terreinen. En die onder voorwendsel van welke autoriteit ook, begeeren dat men hen zal sparen in de prediking, laten ze een nieuw evangelie in elkaar zetten¹⁹³⁾.

Op zoo'n profetische wijze heeft Calvijn gewaakt voor de eerepositie der Kerk, in de uitoefening van haar predikambt.

Dit alles beteekende voor hem nog niet, dat de Kerk nu op aarde een heerschershappositiesite begeert in den trant der wereld. Dan zou ze het voornaamste artikel van het Christelijk geloof omverwerpen in den geest van de Joodsche rijksgedachte¹⁹⁴⁾. Het koninkrijks Gods

is een koninkrijk niet van deze aarde, 't is het koninkrijk der hemelen.

Daarom blijven wij hier beneden een verachtelijke grootheid¹⁹⁵⁾. Hier op aarde zal de Kerk haar triumpfen niet vieren¹⁹⁶⁾.

Dat zegt ons in de eerste plaats, dat onze schat en macht hier niet te zoeken is. De meeste kinderen Gods bezitten maar weinig van wat de wereld bezit. Maar daarin zijn zij van ballast bevrijd, te zwaar beladen zouden ze den weg naar het koninkrijk der hemelen niet kunnen gaan. Zoo zullen we ook ons hart niet zetten op de vergankelijke dingen van deze wereld, maar op de eeuwige zegening, die in deze wereld slechts in hope wordt bezeten¹⁹⁷⁾.

Maar in de tweede plaats zullen we er aan moeten wennen, dat we maar een handjevol zijn¹⁹⁸⁾ en dat de rest der wereld van den duivel is. Calvijn wist in zijn dagen ook reeds van een „bezeten wereld". Het grootste deel der wereld is van den duivel bezeten¹⁹⁹⁾. Daarom wordt deze niet zonder oorzaak de overste der wereld genoemd.

Daaruit is het voorts ook te verklaren, dat de meeste overheden vijanden van God zijn²⁰⁰⁾. Zij willen zich niet bukken onder Zijn juk en wet. Daarom hebben wij te bidden voor hun bekeering. Want zij keeren zich zoo fel tegen de Kerk, dat ze daardoor 't laatste verliezen van wat van het beeld Gods bij den mensch nog afstraalt²⁰¹⁾.

Op deze wijze krijgt de prediking ten slotte haar noodzakelijke eschatologisch accent. Omdat het koninkrijk Gods het koninkrijk der hemelen is, daarom is onze verwachting op den hemel gericht.

Calvijn vergelijkt de levensgang van den christen met de tocht van Israël door de woestijn. Wij zijn nog op marsch, Jeruzalem is nog niet gebouwd, Salomo voert nog niet den scepter. Maar in onzen strijd zijn wij zeker van de overwinning. Ook al is het, dat de Kerk Gods te midden van duizend dooden schijnt te verkeeren, zoo zal ze toch vrij worden door de kracht Gods²⁰²⁾.

Calvijn verlangt naar die vrijmaking. Want de verdorvenheid is overstelpend. Als we op de wereldtoestand zien, is 't dan niet tot het uiterste gekomen²⁰³⁾?

Maar dit verlangen is geen zucht om van strijd ontslagen te zijn²⁰⁴⁾. Juist de groote verwachting naar de komende heerlijkheid houdt zijn hart bevangen in een spanning, die zich ontladit in opperste aktiviteit²⁰⁵⁾.

Zelfs al ervaren wij het, dat wij met God zóo niet verbonden zijn, als wij schuldig zijn, dan is ons dat wel een teeken, dat God ons nog niet regeert zooals het moet, maar het zegt ons ook, dat het zoo niet zal blijven, als het nu is. Want God dringt ons altijd verder, totdat Hij ons gebracht heeft tot volmaaktheid ²⁰⁶).

Calvijn ziet zelfs gestorvenen in die voortgang begrepen, omdat ze nog niet daar gekomen zijn, waarnaar ze verlangen ²⁰⁷). Ze hebben de zaligheid en heerlijkheid nog niet gegrepen, maar zijn in afwachting. Want de dag is nog niet aangebroken, die aan 't licht zal brengen, al de schatten, die in onze hoop verborgen liggen.

Maar wanneer Jeruzalem tot zijn glorie zal zijn verzezen en de ware Salomo Christus, de Vredevorst, heerlijk zal gezeten zijn op Zijn troon, dan zullen met Hem de ware Israëlieten koning zijn ²⁰⁸).

Op een dergelijke vervoerende wijze heeft Calvijn gesproken over de positie der Kerk in haar strijd en overwinning.

VIII Aktueele Prediking.

Voor Calvijn is de gedachte verwerpelijk, dat de prediking louter verklaring van het Woord Gods moet zijn en daarmee uit. De gedachten der Schrift moeten met onverbidelijke konsekventie toegepast worden op het leven. Waar dat niet gevonden wordt, is er nog een doode prediking. Het Woord God roept den mensch op elke plaats tot dienst aan God.

Zoo houdt „de ware profetie” zich bezig met de konkrete dingen van den dag, zooals ze op allerlei levensterrein zich voordoen ²⁰⁹).

Calvijn is in zijn prediking dit principe op zeer boeiende wijze getrouw geweest. In zijn prediking tintelt het van echte aktualiteit. Zoo heeft men zijn prediking kunnen karakteriseeren als enkel „toepassing” ²¹⁰). En ook nog voor ons is het hoogst interessant te vernemen, hoe hij zich in zijn preeken met de veelkleurige verscheidenheid van heel het menschenleven inlaat.

Wat b.v. het maatschappelijke leven betreft, spreekt hij zich vrij uit over sociale misstanden van onderscheiden aard. Wie in zaken of dienstverhoudingen zijn naaste niet als een broeder behandelt, gelijkt op een os, leeuw of beer en andere wilde dieren ²¹¹). Merkwaardig is ook, dat hij bij de bespreking van de slavernij zijn eigen tijd prijst omdat ze dezen gruwel niet kent en voorts beschrijft hij

met oprechte weerzin de vele verschrikkingen van den slaven-dienst ²¹²).

Bij een andere gelegenheid handelt hij over het al of niet geoorloofd zijn van rente. Hij spreekt over de vastgestelde rente van 5%, maar laat niet na er aan toe te voegen, dat men deze niet in alle gevallen vragen mag ²¹³).

Hij waarschuwt voorts in zijn prediking op niet malsche wijze tegen overbodige weelde en onmatige opsmuk ²¹⁴). Niet dat hij de dwaasheid begaat ons als Luther te verklaren, dat God slechts aan lompe ezels rijkdom geeft ²¹⁵). Maar wel houdt hij de Kerk het gebod Gods voor matig te zijn ook in 't gebruik van aardsche schatten ²¹⁶).

Ook het staatkundig leven wordt in zijn prediking betrokken. Hij spreekt zich gaarne uit over de gewichtige beteekenis van een geordend staatsleven ²¹⁷) en verklaart tegen de Wederdoopers in, dat ze niet goed wijs zijn, zelfs geen „onsje verstand” hebben, die leeren, dat een christen zich niet mag afgeven met zaken van politiek ²¹⁸) of die het ambieeren van een overheidsambt verbieden ²¹⁹).

Hij neemt ook met instemming het woord van Ambrosius over, dat het de hoogste eer van een koning is om „zoon der Kerk” te zijn. Een goed koning is binnen de Kerk, niet er boven of er buiten ²²⁰).

Hij laat voorts het licht van Gods Woord vallen op de meest uiteenlopende kwesties, die overheid en onderdanen raken. Zoo brengt hij in zijn preeken het vraagstuk van oorlog en vrede ²²¹) ter sprake en of christenen wel wapenen mogen dragen. Hij verklaart, dat een vorst, die zonder reden een oorlog begint de naam van struikroover ten volle waard is ²²²). En wie een oorlog begint voor een onrechtvaardige zaak, kan zich beter honderd maal de keel laten afsnijden ²²³).

Hij geeft, en dat alles in zijn prediking, het groote beginsel aan, dat de overheden er niet zijn om hun eigen belang, maar dat ze aangesteld zijn om het algemeen welzijn te dienen ²²⁴). Terloops merkt hij op, dat een vrije republiek verkieslijker is dan een koninkrijk ²²⁵). Of hij houdt een rhetorisch gesprek met rechters ²²⁶) en stelt hun hun zonden in 't licht o.a., dat ze hun oog moedwillig sluiten voor het recht van den arme en sociaal zwakke ²²⁷). Hij aarzelt ook niet ten opzichte van het partikulier leven van vorsten en overheden de kritiek van Gods Woord te laten spreken ²²⁸).

Naast het staatkundig leven heeft evenzeer wetenschap en kunst zijn belangstelling en hij laat dit alles in zijn prediking uitkomen. Zoo handelt hij met een zekere geestdrift over muziek en zang ²²⁹). En wanneer zijn collega Cop verweten wordt, dat hij in een preek vrienden van het tooneel beleedigd heeft met een afkeurend oordeel, komt Calvijn op voor de eer en het recht van de prediking en verklaart met klem: dit behoort ook bij de prediking en niet tot partikuliere zaken ²³⁰).

Ten opzichte van de wetenschap wijst hij op de roeping van den mensch om de werken Gods na te speuren ²³¹). Daarin ligt ook de verheerlijking van den naam Gods ²³²). Hij verzuimt echter niet de grens van alle onderzoek vast te stellen. Wij moeten niet te hoog klimmen, niet aan de geheimen Gods raken. In dit verband noemt hij de valsche filosofie ²³³).

Zelfs de literatuur gaat hij niet voorbij. Een werk van Rabelais wordt in zijn prediking met name genoemd en de held van het boek krijgt de niet bepaalde vleierende toenaam van lomperd en duivel ²³⁴).

Over het specifiek kerkelijk leven zwijgt Calvijn evenmin. Onuitputtelijk is zijn vermaan tegen de valsche, R.K. Kerk. Hij kan daarbij geniaal schelden, maar men voelt de diepe ernst van zijn verontwaardiging toch altijd als een gegriefd zijn over een godsdienst, die op gevaarlijke en verraderlijke wijze God Zijn eer rooft ²³⁵).

Hij richt zich echter niet enkel tegen de valsche Kerk en haar valsche godsdienst, hij roept bovenal de ware Kerk tot trouw aan den waren godsdienst. Hij spreekt uitvoerig over het verschil van Kerk en sekte ²³⁶). En hij heeft den moed ook de kwestie van predikantstraktementen op den kansel te brengen. De dienaren des Woords moeten niet tekort komen, want het is een list van Satan de goede leeraars honger te laten lijden en zoo de Kerk tenslotte van de zuivere prediking te berocven ²³⁷).

Daarbij vergeet hij voorts het partikuliere leven van de leden der Kerk niet. Zoo waarschuwt hij o.a. dringend voor gemengde huwelijken. Dat is de poort voor Satan openen ²³⁸). En wanneer men nog met vrome argumenten het wil goed praten, spot hij er een beetje mee: een schaap moet het niet meenen een wolf terecht te kunnen brengen! ²³⁹).

Doch hij wijst hier niet enkel op onze roeping, maar evenzeer op

onze vertroosting. Daartoe spreekt hij eerst over het lijden en de nood van den christen. Wij zwalken in dit leven op een zee van ellende ²⁴⁰), we zijn in deze wereld verzonken in een afgrond van misère. Hier zijn wij bijwoners en vreemdelingen en de pelgrimstocht is lang ²⁴¹). Wij zijn maar op den doortocht. We hebben haast ²⁴²).

Daarom zullen we altijd den voet geheven houden, dat toch niets ons terughoudt in het slik hier beneden ²⁴³). En als de stormen van tegenheden waaien is dat als de wind in de zeilen, die ons schip te gereeder naar de haven drijft ²⁴⁴). En wanneer wij al de dingen van het tegenwoordige leven voorbij zijn, zullen wij erkennen, dat armoe, verdrukking, angst en smart en alles wat ons in 't niet wil doen verdwijnen, onze toestand in geen enkel opzicht heeft kunnen verergeren: het is genoeg, dat God ons liefheeft ²⁴⁵).

IX Het Adres der Prediking.

Calvijn richt zich in zijn prediking tot de Kerk van Christus. 't Is immers de gemeente van Christus, die door het Woord is geschapen en nu om het Woord wordt vergaderd ²⁴⁶).

En deze gemeente van Christus is zeer bepaald het volk Gods, dat de Heere Zich tot zijn eigendom heeft aangewezen. Het adres der prediking is de Kerk als volks des verbonds ²⁴⁷).

Deze verbondsgedachte beheerscht bij Calvijn de verhouding tusschen prediker en gemeente. Ook al wordt ze niet nadrukkelijk uitgewerkt en zelfs maar sporadisch opzettelijk uitgesproken, toch is ook bij zijn prediking de verbondsverhouding verondersteld ²⁴⁸).

Juist door de prediking n.l. wordt het verbond openbaar. „Wanneer het Gode behaagt ons toe te spreken in Zijn Kerk en ons te ontvangen als Zijn huisgenooten, betoont Hij ons daarmee Zijn mate-looze goedheid, want Hij sluit dan een verbond met ons, zooals twee partijen een wederkeerige verplichting met elkander aangaan ²⁴⁹).

Zoo is naar Calvijn de prediking een betuiging van Godswege, dat wij Zijn eigen volk zijn, het heilig volk des verbonds. Het Woord, dat gepredikt wordt, komt tot ons als gebod des verbonds ²⁵⁰).

Het is duidelijk, dat door de kracht van deze waarheid de kerkelijke verkondiging een vastheid en zekerheid aanbrengt, die voor goed een eind maakt aan twijfelvragen als deze: is het wel voor mij? of komt het mij wel toe?

Calvijn weet, dat we daarop een antwoord moeten bekomen. Het is niet genoeg, zoo verklaart hij, dat wij het „algemeene woord” hebben. Wij moeten ook weten, dat het persoonlijk voor ons bestemd is. Want dit wordt voor de zekerheid des geloofs noodzakelijk vereischt, dat ieder, hoofd voor hoofd van harte overtuigd is begrepen te zijn onder het getal van hen, tot wie God spreekt. En die overtuiging wordt slechts gewekt door een prediking, zooals Calvijn die naar de Schrift ontwikkelt ²⁵¹).

Wanneer Petrus in zijn Pinksterrede zegt: „u komt het toe”, kunnen we daaruit de zekerheid verkrijgen, dat we dezelfde genade deelachtig zijn als de apostelen. Want dit woord, dat de Joden dezelfde rechten geeft als de apostelen, is niet enkel gesproken tot de Joden, maar de kracht en vrucht ervan is ook voor ons, omdat wij tot het verbond behooren.

Calvijn spreekt hier een zeer bevrijdende taal voor ieder die in twijfel en ongeloof gevangen zit ²⁵²). God spreekt immers niet zoo maar, in de lucht. Hij laat zijn woorden niet als onzekere geluiden zich verspreiden, zoodat ze in 't ijle blijven zweven. Neen, Hij richt ze tot ons met een vast adres.

De verkondiging is meer dan een toespraak in het algemeen, ze is een aanspraak op den man af, waardoor God van meet af beslag op ons legt. Ieder, die het Woord Gods heeft gehoord, is persoonlijk geroepen.

En daarbij moeten we bedenken, dat wanneer het Woord ons gepredikt wordt, dit is naar een vast en zeker bestel Gods. 't Is maar niet toevallig, dat het Woord Gods tot mij komt. Wie dat meent, zou nog in zijn geloof gaan wankelen of in plaats van geloof allerlei dubieuze voorstellingen overhouden.

Dit gevaar echter wordt bij de Calvinistische opvatting der prediking wel grondig weggenomen. Het Woord Gods wordt volgens Calvijn nergens gepredikt of het is naar de bijzondere voorzienigheid en ordening Gods. Ja in de prediking van het evangelie wordt ons zelfs een getuigenis gegeven van Gods welbehagen over ons. Daarom is het „verboden” te denken, dat het evangelie zoo maar, in het blinde weg ons komt „toegevlogen”. De verkondiging van het evangelie is niet anders dan de openbaring van het eeuwig voor-nemen Gods.

Het spreekt van zelf, dat deze troost, die de troost der verkiezing is, alleen bestaat voor diegenen, die in het geloof onder de prediking

verkeeren. Het is niet genoeg, dat God ons aanspreekt, wij moeten nu ook tot God spreken. Op het amen van God zal ons amen antwoord moeten geven. En dit geschiedt door het geloof ²⁵³).

Calvijn spreekt daarvan zelfs op zeer muzikale wijze. Het geloof geeft een „melodie” en „symphonie”, waardoor er een „samenstemmen” geschiedt tusschen God en ons ²⁵⁴).

En met deze typische uitdrukkingen wil hij de dubbele betrekking aanduiden, die er door het geloof ontstaat. Het wederkeerige moet goed in 't oog vallen, want het komt aan op het gemeenschappelijk „accoord”, zooals dit door den Heiligen Geest gewerkt wordt, wanneer Gods Woord krachtig getuigenis geeft in onze harten ²⁵⁵).

En waar nu zoo een wederkeerige verhouding bestaat tusschen God en mensch, krijgt de geloovige oog voor de hoogste onderscheiding, die hem van Godswege door de prediking ten deel valt. Want hierin gaan voor hen niet enkel de hemelen open, hij wordt ook boven heel de wereld gesteld en aan de engelen gelijk gemaakt. Nu vormen zij een nieuwe wereld, voor goed afgescheiden van de ongelooovige wereld ²⁵⁶).

Buiten de Kerk en haar prediking, zijn de menschen als wilde dieren die zwerven over bergen of door de wouden. Maar wij zijn veilig als de kudde des Heeren ²⁵⁷). God houdt in de prediking zijn vleugelen over ons uitgebreid. Nu leven wij van dag tot dag onder Zijn hooge en koninklijke bescherming.

Op zoo'n verheugelijke wijze leert Calvijn het geloovig kind der Kerk zichzelf zien.

Doch daarmee verkrijgt deze prediking tevens haar bijzondere klem op ieder, die het Woord Gods hoort maar niet doet. Door het Woord, dat tot ons gekomen is in de gemeenschap der Kerk, heeft God ons gezegd, dat wij tot Zijn volk en rijk behooren. Ongeloof krijgt daardoor het karakter van opstand. Wie ongehoorzaam is aan het gepredikte Woord is volgens Calvijn een rebel, die zich schuldig maakt aan duivelsche revolutie tegen het wettig gezag van het rijk Gods ²⁵⁹).

Daarom zal de ongelooovige in de Kerk zooveel zwaarder straf ontvangen dan daarbuiten, want er is geen grooter kwaad dan ongeloof. Ja dit kwaad vindt onder het nieuwe verbond nog zwaarder oordeel dan onder het oude, omdat wij in de Kerk van Christus zooveel rijker zijn bevoorrecht dan Israël in vroeger dagen ²⁶⁰).

In zijn prediking houdt Calvijn met deze ongeloovigen terdege rekening. De prediking komt immers tot uitverkorenen en verworpenen, tot geloovigen en ongeloovigen ²⁶¹). En hij ontziet zich niet deze laatsten, als ze openlijk en aanhoudend hun goddeloosheid toonen, te schelden voor honden en zwijnen ²⁶²).

Daarmee verviel voor Calvijn de werkelijkheid en de ernst van het verbond niet. Integendeel, van het avvallig Israël uit de dagen van Jeremia zegt hij nog bij 't dieptepunt van hun afval: ze blijven Gods volk ²⁶³). Doch hij voegt er terstond aan toe: niet omdat ze zich als zoodanig gedragen, niet „honoris causa”, maar om ze te meer in hun schande openbaar te maken, dat zij — als Gods uitverkoren volk — zoo verstandeloos zijn.

En op een vraag of zij nog wel tot het volk Gods gerekend moeten worden, die van het geloof vervreemd zijn, hoewel ze nog tot de Kerk behooren, antwoordt hij: ofschoon zij van de Kerk niet in waarheid zijn, gunt de Heere ze toch den naam van Zijn kinderen, daar ze nog een plaats in de Kerk hebben behouden ²⁶⁴).

Maar daarbij laat hij niet na hen op hun scheeve positie te wijzen. Gij wilt, dat Ik u vastverbonden houd, maar gij wilt vrij van verbintenis zijn? Wat is dat voor een recht, dat Ik u alles schuldig ben, maar gij Mij niets ²⁶⁵)? Met deze woorden omschrijft hij een klacht van God tegen de ongeloovigen onder Zijn volk.

Met het oog op de laatstgenoemden spreekt Calvijn het uit: Wij moeten den Geest van Christus hebben, anders kennen wij geen vertrouwelijk toegaan tot God om Hem als onzen Vader aan te roepen ²⁶⁶). Want wanneer zijn wij het volk Gods? Niet als wij het met den mond zeggen, maar wanneer wij gelooven en gehoorzaam leven ²⁶⁷).

Deze wijze van voorstelling staat nu niet in volstrekte tegenstelling met de voorafgaande, waarbij zelfs de ongeloovigen nog tot het volk Gods gerekend worden. Calvijn wil alleen laten uitkomen, hoe er onder het volk Gods tweeërlei leden zijn. Daarbij onthoudt hij zich van een terminologie, die systematisch is bepaald en konsekvent wordt volgehouden.

Hij spreekt in tweeërlei zin van volk Gods en kinderen Gods. Er zijn geestelijke en vleeschelijke kinderen, ware en valsche Israëlieten ²⁶⁸). Deze laatsten hooren wel uiterlijk tot de Kerk, maar slechts tot de zichtbare. Het zijn geen levende leden, van het lichaam van Christus en als zoodanig gedegenereerde kinderen, bastaarden ²⁶⁹). God geeft ze eindelijk hun „congé” en laat ze aan Satan

over ²⁷⁰). Maar toch wordt ook aan de verlorenen nog de naam van schapen toegekend ²⁷¹).

En hier loopt de scheidingslijn, die Calvijn in zijn prediking onverbiddelijk trekt. Hij weet het uit de Schrift en de ervaring bevestigde het hem, dat er in de Kerk onderscheid moet gemaakt worden. Niet in dien zin, dat de Kerk uiteenvalt in allerlei kringen, die ieder naar hun eigen zielsgestalte een apart woord noodig hebben. Wel acht hij het voor den prediker een eisch van voorzichtigheid om rekening te houden met de rijk gevarieerde situaties waarin een Kerk geschakeerd is ²⁷²). Maar daarmee denkt hij zeker niet uitsluitend aan 't innerlijke geloofsleven ²⁷³). Nog minder wil hij daarmee allerlei religieuze typen aankweeken.

Hoe Calvijn dit onderscheid-maken verstaat, verklaart hij nader in een toelichting, die hij zelf daarop gaf.

Het is niet genoeg, zoo zegt hij, dat men in de prediking er op wijst wat goed en recht is, men moet bij deze leer ook voegen opwekkingen, zelfs vermaningen en bedreigen, omdat niet alle leden der Kerk van eenzelfden geest zijn en van één natuur ²⁷⁴).

Deze onderscheidingen zijn echter op verre na zoo ingrijpend niet als de eéne, groote scheiding, die Calvijn in zijn prediking maakt tusschen geloovigen en ongeloovigen ²⁷⁵). Daar is één groote scheidingslijn die loopt tusschen de ware dienaren Gods en de goddeloozen of hypokrieten. En wij staan aan de eene of andere zijde van deze grens.

In dit opzicht doet Calvijn een scheiding aan de hand, die om haar scherpte en eenvoud de geloovigen ten volle rust geeft en de ongeloovigen blijvend verontrusten wil. De ongeloovigen vat hij nl. samen in den eenen verzamelnaam: hypokrieten. En het is opvallend hoe herhaaldelijk deze hypokrieten in zijn prediking een beurt krijgen.

Calvijn tracht zelfs hun percentage te berekenen. Zoo in zijn Institutie, waar hij 't getal hypokrieten nog heel gunstig op 80% stelt ²⁷⁶). In zijn prediking is hij menigmaal nog pessimistischer. Dan komt hij bv. tot een becijfering, waarbij maar 10% in de gemeente vrij geacht wordt van ongelooft. Zelfs zijn er bij hem uitspraken te vinden, dat nauwelijks één op de honderd als geloovige moet aangemerkt ²⁷⁷).

Bij deze laatste beschouwing hebben we wel te bedenken, dat Calvijn daarbij meestal de totaliteit bedoelt van allen, die op eenigerlei wijze aan de Kerk verbonden zijn. Hij ziet dan ook op

de toestand van verval, waarin de christenheid van zijn dagen door de valsche Kerk geraakt was. En voorts zal men bij zijn andere „tellingen” er rekening mee moeten houden, hoe de Kerk van Genève meer of minder een volkskerk was.

Doch dan blijft zijn kijk toch allerminst optimistisch: een Israeliet, in wien geen bedrog is, was voor hem in zijn dagen evenzeer een uitzondering als 't was in de dagen van Jezus ²⁷⁸).

Deze naam hypokriet nu, die voor Calvijn een kenmerkende omschrijving is voor ieder, die in de gemeenschap der Kerk niet de geloofsgemeenschap met Christus kent, houdt voor den ongelooovige een vernietigend vonnis in. Want de ongelooovige is hypokriet juist om de valsche positie, die hij inneemt. Hij hoort tot de zichtbare Kerk, maar van Christus heeft hij niet anders dan den naam en de uiterlijke schijn. Hij heet alleen maar kind van God, in waarheid is hij het niet. Daarin schuilt het ergerlijke van zijn houding. Ze zijn tooneelspelers, ze maken wat parade, ze hebben „mooie mines”, maar ondertusschen misbruiken ze de belofte Gods ²⁷⁹). Ja in den grond der zaak zijn ze meinedigen. Want in zijn verbond heeft God een „kontrakt” met hen aangegaan. En dit hebben zij door hun ongelooft verbroken. Daarom zijn ze erger dan een falsaris, die zich aan kontraktbreuk schuldig maakt. Want zij verbreken het verbond, dat God verzegeld heeft met het heilig bloed van Zijn eigen Zoon ²⁸⁰).

Calvijn staat op het standpunt, dat deze hypokrieten voor het meerendeel heel goed weten, dat het met hen niet deugt. Er zijn er veel, die onbewust zijn van hun onwaarachtige positie. Dat zijn zij, die zichzelf niet onderzoeken ²⁸¹). Voor hen heeft de prediking de roeping hen wakker te maken, dat ze hun hypokrisie herkennen.

Zoo noemt Calvijn de rijke jongeling een hypokriet. En de arbeid van Christus aan hem is om hem tot het licht te brengen ²⁸²).

Doch dit zijn de gunstigste gevallen. Er zijn velen, die in hun onwaarachtigheid alle grenzen overschrijden. Ze weten, dat hun hart vol is van vuilheid en toch matigen zij zich eenige gerechtigheid aan ²⁸³).

Deze zijn ook niet altijd te kennen. Hun hypokrisie houden ze vaak verborgen ²⁸⁴). Dat dient dan tot beproeving van onze lijdzaamheid.

Maar daarnaast zijn er ook talloozen, die herkenbaar zijn ²⁸⁵). En tegenover hen heeft allereerst de prediker een roeping ²⁸⁶). Calvijn

spreekt in dit verband van een „ventilatie” in de Kerk, waarbij de wind het kaf van het koren moet wegblazen ²⁸⁷).

Met het oog op de veelsoortigheid der hypokrisie moet de prediker voorts aandringen op zelfonderzoek. Zoo vraagt hij, wanneer hij verkondigd heeft, dat er geen andere verzoening is dan in het bloed van Christus: Hebben wij dat? ²⁸⁸). En dat is niet om met de eene hand terug te nemen wat met de andere gegeven is. Dat is zijn werkelijkheidszin, 't is omdat hij de zin der Schrift heeft verstaan. Het is noodig ook heden er heftig op aan te dringen bij de dienaren Gods, dat ze de hypokrieten wakker schudden, zoo verklaart hij met nadruk ²⁸⁹).

En daarbij kent hij tweeërlei vermaning, want er is tweeërlei onderzoek nl. aangaande het geloof en aangaande het leven ²⁹⁰). Ik moet weten of mijn geloof echt is en moet er voor waken, dat in plaats van zekerheid des geloofs de zorgeloosheid des vleesches over mij komt. Anders zullen we door eigen oppervlakkigheid in zorgeloosheid en valsche gerustheid inslapen en ons paaien met een ingebeeld geloof ²⁹¹).

Met al deze beperkingen en vermaningen heeft Calvijn ongetwijfeld nooit bedoeld het vrije uitzicht op de zaligheid ook maar eenigszins te hinderen. Hij signaleert de boven omschreven gevaren met de gezindheid van een herder, die niet wil dat één van de kudde verloren gaat en daardoor elk pad verspert, waarop men zou kunnen afdwalen van het heil in Christus ²⁹²). En daartegenover stelt hij de „overgroote vertroosting”, die de zuivere leer den oprecht geloovige geeft.

Met profetische stelligheid spreekt Calvijn het daarbij uit, dat de vrucht der prediking niet zal uitblijven voor ieder die gelooft. Wanneer wij maar begrijpen waar het om gaat, zal geen samenkomst der gemeente zonder vrucht blijven. Want de vrucht op de prediking is, dat ons vertrouwen en de vreeze des Heeren vermeerderen, dat wij voortgang maken in heiliging van het leven, dat we meer en meer den ouden mensch uitdoen en vorderen in nieuwheid des levens ²⁹³).

Indien we uit de prediking dien zegen niet ontvangen, is het onze elgen schuld. 't Is onze ondankbaarheid als we er niet beter van worden ²⁹⁴). Ook ligt het aan ons als we niet leven uit de zekerheid der zaligheid ²⁹⁵).

Over deze zekerheid kan Calvijn niet zwijgen. Het geloof brengt

zekerheid mee. Dat is een der grootste geschilpunten met Rome. Want zij zeggen, dat wij niet verzekerd kunnen zijn van de liefde Gods ²⁹⁶).

Daartegenover stelt Calvijn ook in zijn prediking den eisch, dat het geloof niet onzeker mag zijn. Wij moeten kunnen zeggen: wij weten, dat wij kinderen Gods zijn ²⁹⁷). Want het geloof is geen opinie of een persoonlijke opvatting der dingen. Het geloof is gegrond op het Woord van God, die in Zijn spreken waarachtig is ²⁹⁸). Daarom is alle geloof, dat zekerheid mist, ijdel ²⁹⁹).

Die zekerheid is echter niet, dat we van onszelf zoo zeker zijn ³⁰⁰). In woorden, die we haast letterlijk in onze belijdenis terugvinden, wijst hij er op, dat we altijd maar heen en weer geslingerd worden als we op ons zelf zien. Onze zekerheid is, dat wij zeker zijn van Gods beloften ³⁰¹).

En als Calvijn hoort dat er in de Kerk zijn die klagen: ik weet niet hoe ik verzekerd zal worden, wordt hij uitermate scherp. 't Is een groote gruwel, dat we de eer, die we aan menschen nog wel geven, aan God niet zouden geven, om Hem te gelooven op Zijn Woord. Hij zegt zelfs, dat het een spotten is met Christus, een verloochenen van 't werk van Christus, want in Christus ligt de zekerheid der zaligheid ³⁰²). Wanneer wij maar op Hem zien, hebben we een vaste grond ³⁰³). En al stortte heel de wereld in, dan nog zal deze zekerheid niet geschokt, laat staan omvergeworpen worden ³⁰⁴).

X De Stijl van de Prediking.

Wanneer we tenslotte nog handelen over de stijl van de prediking, verstaan we daaronder niet uitsluitend de literaire vorm, die Calvijn voor zijn preeken koos ³⁰⁵). Wij nemen dit woord in brederen zin om er mee uit te drukken heel de wijze van prediking, waaraan hij zich bij het spreken tot de gemeente Gods verbonden gevoelde.

Zoo zegt hij ergens ³⁰⁶), dat de apostel Paulus dezelfde „style” gebruikte als Johannes de Dooper. Dit ziet dan op den scherpsten toon, waarmee hij zich keert tegen de valsche vroomheid der Joden ³⁰⁷).

In dit opzicht kent Calvijn tweeërlei stijl. De eerst aangewezen heeft te beantwoorden aan het karakter van het evangelie en zal dus zoo melodieus mogelijk moeten zijn. Want God zelf begint ook zoo. Hij kan wel beginnen met bedreigingen en naar Zijn majesteit zou Hij enkel in gestrengheid zich tot ons kunnen richten ³⁰⁸, maar

Hij doet het niet, dat is „Zijn karakter” niet. Hij begint met zachtheid en goedheid ³⁰⁹), want „van nature” is Hij goedertieren en lankmoedig ³¹⁰) en Zijn bijzondere weldaad aan ons is, dat Hij vriendelijk en vertrouwelijk met ons omgaat ^{310a}).

Daarin nu moet de dienstknecht gelijk zijn aan zijn Heere. God zendt ons in den prediker een heraut om den vrede aan te kondigen ³¹¹). De troost van het evangelie gaat voorop. Het voornaamste der prediking is belofte. En wanneer in zijn katechismus de vraag gesteld wordt: moeten wij dan niet vreezen om het laatste oordeel en een afschrik ervan hebben? luidt het typeerende antwoord: Neen, daar wij voor geen anderen rechter verschijnen dan voor dien, die onze Voorspraak is en die onze zaak in handen genomen heeft om haar te verdedigen ³¹²).

Met het oog hierop wijst Calvijn den prediker er op niet te scherp te zijn ³¹³). En tot de gemeente zegt hij: Ge kunt me krijgen, zooals ge me hebben wilt ³¹⁴). Hij bedoelt daarmee niet, dat het woord der prediking een bevestiging zal zijn van de gedachten der menschen, want daarin ziet hij juist het kenmerk der valsche profetie ³¹⁵). Hij wil alleen duidelijk maken, dat de scherpte van toon tenslotte zijn oorzaak vindt in de wijze, waarop de prediking reeds eerder ontvangen is. Men begint niet met scherpte en felheid, liever zelfs prijst hij de gemeente om haar te meer tot luisteren te dwingen ³¹⁶). Alleen wanneer men naar het Woord niet hoort, wijzigt zich toon en stijl der prediking.

Zoo zegt Calvijn, dat God in tweeërlei taal tot de menschen spreekt. Wie de vermaningen des Heeren niet aanneemt, zal met harde woorden moeten aangesproken worden ³¹⁹). De Heere spreekt dan in een vreemde taal. Want niets is den Heere meer eigen dan zich te ontfermen en onze zonden te vergeven ³¹⁹).

Toch zal de prediker met harde woorden voorzichtig zijn. Hij moet ook de omstandigheden in aanmerking nemen. Niet altijd en overal is spreken noodzakelijk. Als in een bepaalde situatie geen hoop is op goede vrucht, is het beter momenteel te zwijgen dan beroering te brengen zonder verder gevolg. Al voegt hij er terstond aan toe, dat men niet zal ophouden trouw en standvastig te zijn in vermaning en bestraffing ³²⁰).

Niet alleen echter wat de inhoud betreft, maar ook naar den vorm erkent Calvijn in zijn prediking de gebondenheid aan het Woord Gods.

Dat komt vooral uit in de klare doorzichtige wijze, waarop hij het Woord Gods brengt. Gedurig legt hij daarbij den nadruk op de wijze, waarop God zelf tot ons spreekt in de Schrift. Hij spreekt niet „philosophice” in een geheimtaal, even duister als ingewikkeld. God spreekt niet in een dieventaal, die wij niet kunnen verstaan, zoodat de mensch niet weet, wat Hij zeggen wil ³²¹).

Naar dezen regel wil Calvijn nu ook als dienstknecht Gods spreken tot de gemeente Gods. Hij acht zich geroepen zoo eenvoudig mogelijk de waarheid Gods voor te stellen. En dat dit voor hem meer is dan een ondergeschikte kwestie, heeft hij duidelijk genoeg in het licht gesteld ³²²).

Zoo geeft hij bv. rekenschap van zijn preekstijl aan hen, die de populaire vorm van zijn zeggen al te sober en simpel vonden ³²³). Hij wijst dan met name op de mannen der wereld, die rhetoriek beoefenen en hun woorden met „schoone praal opsieren”. Daartegenover stelt hij de taal der Schrift, die gewoon is en voor het volk ³²⁴). Niet, dat hij de welsprekendheid veracht. Hij is royaal genoeg om te erkennen, dat ze hulpdiensten kan verleenen. Maar het gevaar bestaat, dat men er te veel van verwacht. Dan gaat men er op bouwen. En als het bij de prediking dan zoo op welsprekendheid aankomt, werpt de een met nog grooter welsprekendheid om wat de ander met mindere gaven had opgebouwd ³²⁵).

Het meest bedenkelijke van dit alles is, dat men zoo de eer van Christus en de heerlijkheid van Zijn Woord te kort doet. De majesteit van het Woord Gods maakt alle luister overbodig, die voortkomt uit de aarde of van het vleesch is.

Men zal zoo eenvoudig mogelijk het Woord Gods hebben te brengen. Op zijn sterfbed verklaarde hij nog, dat hij zich zooveel diepzinniger had kunnen uitdrukken, maar dat hij dit steeds heeft onderdrukt en zich in een eenvoudige spreektrant had geoefend. De prediking van den gekruisten Christus zal de naaktheid van het kruis aan zich hebben, dit moet zonder sier en zwier zijn ³²⁶).

In dit verband wijst hij er op, dat God de Heere geen „filosofen” tot apostelen heeft uitverkoren, maar gewone menschen. Dat is geschied om den eenvoud van het evangelie te beter te laten uitkomen. En daardoor werd tevens onze hoogmoed gedood en onze gehoorzaamheid beproefd ³²⁷).

Dit geldt nu naar Calvijn nog onverminderd voor elke prediking. Het Woord Gods moet gebracht worden in den eigen, bevattelijken

zin van de Schrift om zodoende hetzelfde te bewerken, wat de apostolische prediking ten doel had gesteld.

In dit licht moeten we allereerst zien het gemis aan oratorie, die op effect berekend is. Wij zullen — zegt Calvijn — de waarheid Gods niet begraven onder onze menschelijke vindingrijkheid en speelschheid. De soberheid van vorm moet de macht van het Woord Gods te sterker doen uitkomen. En dient ook het meest de zuiverheid en duidelijkheid der prediking ³²⁸).

Zoo moeten we voorts ook verstaan de rijkdom aan populaire beelden en volksche gezegden, waarmee de prediking van Calvijn als mee bezaaid is.

Men heeft in verband met den stijl van Calvijn wel gesproken van taal en droog ³²⁹). En zeker zijn er preeken, die zeer gelijkmatig verlopen, zonder veel verheffing. Maar over het geheel genomen, kan deze kwalificatie toch moeilijk worden aanvaard. Integendeel, Calvijn laat geen middel onbeproofd om zijn „hoorders” erbij te houden. Die eigen gedachten volgen om daarnaar God te dienen zijn als reizigers, die naar Lausanne moeten doch regelrecht naar Keulen trekken. Zonder eenige pose spreekt hij ook van „Jan en Piet” ³³⁰).

Daarbij blijkt hij op allerlei terrein thuis. Zelfs haalt hij ’t spreekwoord aan, dat na de pauze de dans komt. En op ’t profane af verklaart hij op een andere plaats : naar den duivel met die gebeden ³³¹), nl. van de Roomsche devoties.

Hij kan ook geestig zijn. Dan spreekt hij over een heilige als St. Christoffel, die nooit geboren is, of over de zonen des donders die hun welsprekendheid zeker niet van hun vak hebben, want die zou dan gericht moeten zijn op de visschen, die van nature stom zijn ³³²).

Hij drukt zich soms zeer paradoxaal uit. Zoo in een preek over Galaten 1 : 3-5 waar hij zegt: God heeft ons voor de verzoening geheet en bemind ³³³).

Dit beteekende nog niet, dat Calvijn met allerlei verhaaltjes en anecdotes de gemeente bezig hield. Luther ontzag zich niet tot dit middel de toevlucht te nemen ³³⁴) en de R.K. prediking was er zelfs vol van ³³⁵), maar Calvijn wacht zich ervoor. Het Woord Gods behoeft niet de opschik, die menschelijke verdichting bijbrengt ^{335a}).

Naar ditzelfde beginsel was Calvijn eveneens afkeerig van vergeestelijking der waarheid. Hij wilde den letterlijken zin van de Schrift, eenvoudig en zakelijk ³³⁶). Ook hierin staat zijn prediking dichter

bij de Schrift dan die van Luther. Hoewel deze voor de allegorische Schriftuitlegging gewaarschuwd heeft, wist hij zich niet in die mate ervan vrij te maken als Calvijn dit verstond. Wie bij Luther bv. de verklaring leest van de gelijkenis van den barmhartigen Samaritaan en daarmee vergelijkt wat Calvijn daarvan schrijft, ziet het onderscheid wel heel duidelijk ³³⁷). Calvijn waarschuwt voor alle buitensporigheden, waarbij men ontrouw werd aan de zuivere tekst van het Woord Gods ³³⁸). Terwijl bij Luther dezelfde elementen te vinden zijn, die later in piëtistische en mystieke kringen, de vromen dreigden te vervreemden van alle gezonde exegeze der Schrift ³³⁹).

Eenzelfde tegenstelling tusschen Luther en Calvijn zet zich voort op een terrein, dat nauw aan het voorafgaande grenst. Zoo geeft Luther gewaagde spekulaties over de wederkomst van Christus ³⁴⁰), hij doet sombere voorspellingen, die het karakter van komende tijden moeten bepalen ³⁴¹), ja hij ziet er niet tegen op met de meest bizarre verbeeldingen de gedachten van zijn hoorders te verwarren. Hij gelooft aan duivelverschijningen, hij ziet op bergen en in de wouden grimmige geesten spoken, hij schenkt nog geloof aan de Middeleeuwsche verzinsels, dat de duivelen met de menschen geslachts-gemeenschap kunnen hebben en andere dergelijke fantasterijen ³⁴²).

Doch tegenover al deze „romantiek” houdt Calvijn zich „klassiek”. Hij is evenwichtig en nuchter. En dat is maar geen zaak van aanleg en karakter, het is bij hem krachtens de gehoorzaamheid aan het Woord Gods. Hij legt zijn verbeelding den toom en teugel aan, die God ons geeft in de Heilige Schrift. Zoo zegt hij, dat de geloovigen in de school van God niet meer mogen willen weten dan men er leeren kan ³⁴³). En een andere keer verklaart hij, dat we met onze beide voeten op de beganen grond moeten blijven ³⁴⁴). Laten we dus ophouden, zoo waarschuwt hij, met die kinderachtige bedenkselen, die niet de minste vastheid geven en alleen maar allerlei dwaasheden opleveren ³⁴⁵).

Ondanks alle verschil tusschen de Reformatoren onderling, ziet ge Calvijn in zijn prediking echter nooit strijden tegen zijn mede-Reformatoren ³⁴⁶). Hij strijdt in zijn preeken tegen Rome, tegen de Wederdoopers en Libertijnen. En ook al maakt Calvijn ernstig bezwaar tegen de avondmaalsleer van Luther, in zijn prediking richt hij zich enkel tegen de valsche leer, die de Roomsche Kerk dien-aangaande voordraagt ³⁴⁷).

Tot den stijl van Calvijns prediking zal men tenslotte ook nog moeten rekenen de gewoonte om geheele Schriftgedeelten achter elkander als vervolgstof te behandelen ³⁴⁸).

Men heeft naar aanleiding daarvan de opmerking gemaakt, dat de tegenwoordige tijd dit van den prediker niet meer vraagt, omdat de Kerk van vandaag de Schrift zooveel meer en beter kent dan de Kerk der Reformatie ³⁴⁹). Maar wie de moeite neemt de preeken van Calvijn eens door te lezen, alleen reeds over het boek Deuteronomium of Job, zal dit nog niet zoo grif toestemmen. Calvijn spreekt daar over dingen, die tot op dezen dag niet algemeen bekend zijn ³⁵⁰). En op bewonderenswaardige wijze weet hij de meest precaire dingen nog op te nemen in een prediking, die van zijn aktualiteit nog weinig verloren heeft ³⁵¹).

De stijl der hedendaagsche prediking zou er ongetwijfeld geen schade van lijden, wanneer dit „beginsel” der Reformatie weer meer tot gelding kwam ³⁵²).

En zeker zou het niet enkel dienen tot vernieuwing van den stijl der prediking. Het zou ook van een andere zijde de vraag urgent maken hoe het contact van den prediker met zijn gemeente vooral in den dienst des Woords zoo konstant mogelijk kan zijn.